

DE HEERIAAN

Contactblad van de Congregatie Dochters van Maria en Joseph
Zusters van de Choorstraat

JAARGANG 46
NAJAAR 2017

- Missie Timor Leste
- Na-vakantie meditatie
- Eerste steenlegging nieuwbouw Sint Jozefoord

IN
OMNIBUS
CHARITAS

“Wij willen de nadruk leggen op de sociale dimensie van het gebed en anderen uitnodigen deel te nemen aan de Eucharistieviering en het gezamenlijk gebed”.

Bron: Constitutiën nr. 36

Voorwoord	4
Indonesië	
• <i>Zuster Agnes</i>	5
• <i>Missie Timor Leste</i>	10
Vroeger – Nu	
• <i>Algemene Oversten DMJ – deel 9a</i>	13
• <i>Liturgisch vaatwerk deel 2 van 3</i>	18
• <i>Mijn jaren in Congo deel 2 van 3</i>	21
• <i>Na-vakantie meditatie</i>	27
Actualiteiten	
• <i>Bestuurswisseling Algemeen Bestuur</i>	28
• <i>Vier generaties onder één dak</i>	30
• <i>Jubel 2017</i>	32
• <i>Eerste steenlegging nieuwbouw Sint Jozefoord</i>	34
• <i>Lang en gezond leven, hoe doe je dat?</i>	36
Iconen	
• <i>De gedaanteverandering van Christus</i>	42
Column van Zuster Lisette	
• <i>Seizoenen vieren</i>	44
Overweging door Zuster Augusta	
• <i>Breek je tent op en ga op reis</i>	46
In Memoriam	
• <i>Zuster Thea Hendriks</i>	48
• <i>Zuster Inigo Turk</i>	50
Agenda	53
Colofon	55

Voorwoord

Inmiddels is de herfst weer aangebroken met zijn wisselende weersomstandigheden. En de rijke oogst van de velden. De warme zomer is voorbij... en zullen we die missen?

De Heeriaan heeft de zomer overgeslagen. Het Kapittel heeft een nieuw Algemeen Bestuur gekozen. En in Indonesië is een nieuw Regiobestuur benoemd. Het leven van alle dag gaat verder.

Op de mantel van de 'Noteman' staat hierover een kernachtig gedichtje.

De 'Noteman' is de zware klok die we vaak horen luiden in de toren van de Sint-Jan bij uitvaartdiensten. Jacob Noteman goot hem in 1641. En de tekst op de klok luidt:

'Ick Luijd' op ijder Heijl'ghe Dach
Ick mack' bekend des Doods Beklach
Ick drun' u 't Godd'lijck Bidden aen
Doch Hert en Stem moet verder gaen'

Ton Vogel
Redactielid Heeriaan

KENALAN (Een bekende)

Elk kwartaal een kennismaking met één van onze Indonesische Zusters, deze keer:

Zuster Agnes Santi Kadaryati

Biodata (Personalia)

Zuster Agnes, geboren als Agnes Santi Kadaryati op 2 april 1964 in Yogyakarta op (Midden)Java als het oudste kind van vier. De nu 53-jarige Zuster Agnes trad in op 7 juli 1985.

Een eerste kennismaking

Ik ben Zuster Agnes en mijn ouders zijn Stefanus Subardi en Margareta Maria Alacoque Kasni. Ik heb een jongere zus en twee jongere broers.

Mijn zus Bernadette is net als ik lerares. Zij geeft les in de Indonesische taal. Bernadette is getrouwd met Simon, die werkt voor een particulier bedrijf in Jakarta. Samen hebben ze twee zoons. Stefanus, die sociologie studeert en Ignatius die net de middelbare school heeft afgerond.

Na Bernadette komt Constantius. Hij werkt als directeur marketing en is getrouwd met Lista. Zij hebben twee dochters en een zoon (Stella, Abraham en Siska) die allemaal de basisschoolleeftijd hebben.

De jongste in ons gezin is Paulus. Ook hij is directeur marketing. Paulus is getrouwd met Dinda, die bij de televisie werkt.

Ik zelf woon in de gemeenschap van Klaten en werk daar sinds 2012 als lerares aan de

middelbare school. Daarnaast ben ik opgeleid tot docent speciaal onderwijs. Ik heb in Indonesië en in India gestudeerd, aan de School for the Deaf in Chennai.

Sinds 1992 geef ik al les. Ik heb als docent gewerkt in Wonosobo (Dena Upakara) en in Yogyakarta (Hellen Keller Indonesia).

Een nadere kennismaking

Wat was uw eerste kennismaking met de Zusters PMY en op welk moment besloot u zelf te kiezen voor PMY? Beschrijf de situatie en wat u erbij voelde.

Ik ken de Congregatie PMY al sinds 1985. Ik ging toen samen met mijn nicht naar de Engelse faculteit van de universiteit Sanata Dharma in Yogyakarta. Mijn nicht bezocht haar medestudent Zuster Cecilia Sumiyati. Ik zag daar hoe de zusters, en vooral Zuster Henricia van de Vijfeijke, Gods liefdeswerk uitvoerden. Jezus heeft ooit geroepen "Effatha!" (Opent u!). Zuster Henricia was

bezig doofstomme kinderen te leren articuleren. Ik zag hoe zij zich volledig aan haar werk wijdde, zij geneerde zich niet om met haar eigen witte zakdoek snottebellen van kinderen schoon te vegen. Ik dacht: “Mijn God, U heeft mijn ogen geopend, U heeft mijn hart bewogen”. Ik was er helemaal ondersteboven van en ik kon het niet met woorden beschrijven.

Ik had industrie management gestudeerd. Hoe kon ik een zuster worden en voor de klas staan? Was het misschien Gods wil om mijn ogen te openen en toch voor doofstomme kinderen te kiezen om hen te leren praten? Ben ik geroepen om gehandicapte kinderen meer aan eigenwaarde te geven? Zou deze plaats mijn toekomst bepalen? Ik werd uit mijn gedachten gehaald, toen Zuster Henricia mij vroeg “Agnes, wil jij een zuster worden om de medemensen op deze manier te dienen”? Ik bleef stil, ik kon geen antwoord geven. Hoe kan ik mijn studie inzetten om het grote werk van PMY te ondersteunen? Kennelijk kon Zuster Henricia gedachten lezen, want zij zei: “Liefde overwint alles, jij hoeft niet te aarzelen of je af te vragen wat je met je diploma moet doen”. Hoe wist zij waar ik met mijn gedachten mee bezig was?!

Zuster Henricia leerde mij bidden “God, leer mij Uw wegen kennen”. Dat gebed moest ik iedere dag bidden en dan zou God mij op Zijn weg leiden. Ik heb gedaan wat Zuster Henricia zei.

Toen begon de correspondentie en kreeg ik een uitnodiging voor het bijwonen van een congregatiefeest. Ik was onder de indruk, dat ondanks het geringe aantal leden, de zusters respectabel werk verrichtten. Ik werd aangenomen als aspirant.

Kennelijk leidde het gebed dat ik iedere dag bad, mij naar Zuster Antonie, hoofd van de school in Wonosobo. Haar vertrouwde ik mijn verlangen toe om zuster te worden. In

de loop van de tijd leerde ik PMY steeds beter kennen. In 1988 werd ik aangenomen als postulante bij PMY en begon ik een nieuw leven.

Hoe werd er in uw omgeving (ouders, broers, zussen, vrienden) gereageerd, toen u ze vertelde dat u het klooster in wilde?

In het begin was mijn vader erg tegen, maar na mijn tijd als aspirant was hij van gedachte veranderd en gaf mij toch zijn zegen. Wellicht omdat hij mijn geluk zag. Het was voor hem niet gemakkelijk om zijn eerste dochter/kind los te laten. Mijn moeder en de rest van het gezin steunden mij wel. Mijn beste vriendin en andere jongeren van wie ik afscheid moest nemen (onder andere als voorzitter van de katholieke jongeren-beweging), gaven mij ook hun steun. Velen steunden mij, dus moest ik wel serieus mijn roeping volgen.

7

Geef een schets van uzelf met vijf positieve punten en vijf aandachtspunten.

Positieve eigenschappen van mezelf:

1. Eenvoudig;
2. Gemakkelijk en plezierig in de omgang met andere mensen;
3. Conflict mijdend / de vrede kunnen bewaren;
4. Ruimhartig;
5. Goed naar anderen kunnen luisteren.

Aandachtspunten:

1. Ik stel te vaak dingen uit;
2. Ik twijfel;
3. Onhandig;
4. Tikkeltje traag;
5. Ben een binnenvetter.

Is het ook wel eens moeilijk om zuster te zijn en te leven in gemeenschap? En wat is de kracht, volgens u, van het leven in gemeenschap? Wat betekent voor u een leven in het teken van geloof en spiritualiteit?

>

Ik heb weleens problemen gehad met het gemeenschapsleven. Het gemeenschapsleven is inherent aan het kloosterleven. Je kunt het niet omzeilen. Ik besef dat dit een moeilijke opgave is. Je leeft verbonden in een gemeenschap van zusters met verschillende achtergronden, maar die er wèl dezelfde congregationele spiritualiteit op na houden. Het is niet eenvoudig. Maar door het te accepteren, te verkennen en constant te blijven ontwikkelen, ben ik verrijkt en in de gelegenheid gesteld om hen lief te hebben op mijn eigen wijze. En daardoor kan ik het volhouden.

De kracht die het leven in gemeenschap mogelijk maakt is: bidden, nederigheid en openheid betrachten in ontstane situaties, je zwakheden bekennen tegenover je leidster vanaf het postulaat.

De kern van mijn geloofs- en spiritualiteitsleven is het geloof in Jezus Christus geactualiseerd in de spiritualiteit. Het geloof in Hem is de kracht die mij sterkt om het binnen PMY zowel gezamenlijk als persoonlijk te kunnen volhouden.

De vrucht van een goede persoonlijke geloofsbelijdenis, kan worden ervaren in het gemeenschapsleven en het werk. Ik wandel niet alleen!

Wat is uw mooiste ervaring in uw werk ooit? En wat uw moeilijkste?

In 1990 was ik tweedejaars novice en had ik een bijzonder ervaring. Samen met Zuster Lucia had ik tot 20.00 uur catechese-les gegeven aan kinderen in een parochie 15 kilometer verderop. Terwijl we op de bus stonden te wachten, die maar niet kwam, vernamen we dat alle bussen die avond ingezet werden om islamitische bedevaartgangers te vervoeren. Dus, dan maar te voet naar huis, besloten wij. Twee vrouwen op een donkere avond. We hadden niets te eten of te drinken bij ons,

alleen een paraplu, wat geld en catechismusboekjes. Onderweg naar huis ondervonden wij uitdagingen: wij werden uitgenodigd door onbekende mannen om met hun auto of motor mee te liften. Wij waren bang voor onaangename verrassingen, daarom sloegen wij de uitnodigingen af. Een auto stond stil aan de rand van de weg. Een aantal mannen leunden tegen de auto, zij wisten dat wij er langs zouden moeten lopen. Wij waren doodsbang! Wij baden "God help en bescherm ons! Wij willen veilig thuiskomen en onze roeping voortzetten". Wij voelden ons als Maria en Jozef die naar een plaats zochten om te kunnen overnachten. Onderweg zagen wij vele donkere huizen. De dessa leek uitgestorven. Wij wilden sandalen kopen omdat Zuster Lucia's gezwollen voeten zeer deden. Maar geen enkele schoenenwinkel was natuurlijk open. Wij wilden hulp vragen aan onze zusters in Wonosobo, maar het politiebureau was ook dicht. Niemand leek ons te kunnen helpen in deze benarde situatie. Het enige wat wij konden doen was gewoon doorlopen tot het noviciaat in Wonosobo. En God was ons nabij. Hij troostte ons en zorgde voor onze veilige thuiskomst. Hij verlostte ons van alle verleidingen door onze nachtelijke reis naar huis. Onderweg neurieden we en hielden wij de moed er bij elkaar in.

Wat waren wij blij en opgelucht toen wij rond middernacht aan de poort van het Moederhuis stonden. Het was stil, iedereen sliep natuurlijk al.

Wij belden aan, Zuster Magistra (de novicemeesteres) kwam naar de deur en was verbaasd dat wij om middernacht thuiskwamen. Zij deed de deur niet direct open zonder zich eerst ervan te vergewissen of wij echt haar novicen waren. Toen zij zeker wist dat wij het waren, deed zij de deur open en gaf ons eten en drinken. Wij hadden helemaal geen trek. Alle vermoeidheid, honger en dorst vielen in

het niet bij het gevoel van veilig thuis gekomen te zijn. God zij dank! Hij vergezelde ons op onze nachtelijke reis.

Wij dronken wat, dachten en gingen toen naar bed. De volgende ochtend moest ik stage gaan lopen in het internaat. God begeleidde ons op een wonderlijke manier. Maria en Jozef waren voor ons in die nacht heel inspirerend.

Op welke manier bent u veranderd/gegroeid sinds u ingetreden bent?

Bepaalde eigenschappen heb ik ontwikkeld gedurende mijn kloosterjaren. De gave van geduld en moed om interne en/of externe tegenslagen het hoofd te bieden. De gave van het lesgeven: welbespraakt leren zijn en schroom overwinnen. De congregatie heeft mijn talenten ontdekt en mij de gelegenheid gegeven om ze te gebruiken om op verschillende scholen voor de klas te staan en met jongeren om te gaan in retraitshuizen.

Als u de nieuwe meisjes in het noviciaat een raad zou mogen geven, wat zou dat dan zijn?

Eerlijk gezegd heb ik vier tips:

- Het werken aan een vertrouwensrelatie met de Magistra. Tijdens de vormingsperiode in het aspiraat, postulaat en noviciaat moeten wij bouwen aan de vertrouwensrelatie, zodat wij open en oprecht met de Magistra kunnen omgaan, en zelfs onze zwakheden aan haar toevertrouwen ten behoeve van de verdere vormingsfasen.
- Situaties onderkennen en accepteren: je plaats, je tijd, je zelfkennis en kalm blijven. Hiermee bouw je een goede basis voor het leven in gemeenschappen.
- Heb eerbied voor alle zusters, niet om hun positie, maar om wie en hoe ze zijn.
- Verschillen van elkaars achtergronden respecteren en accepteren.

IN OMNIBUS CHARITAS! <

Missie Timor Leste

In september 2013 is er op Timor Leste door de Zusters PMY gestart met een school voor meervoudig gehandicapte jongens en meisjes, een internaat en een gemeenschap. Drie zusters PMY werken daar samen met lokale medewerkers. In het Algemeen Kapittel van 2017 is dit project geëvalueerd en heeft het een definitieve status gekregen.

door Zuster Anastasia Ervin Sri Agustin

Een nieuw project

Ondanks de vele uitdagingen is onze oriëntatieperiode van ongeveer drie jaar goed geëindigd en hebben we een mooie school (Sint Marie) en een mooi internaat (Sint Jozef) op kunnen bouwen. Ons werk hier heeft ons bekendheid en erkenning gegeven bij de plaatselijke bevolking, de Kerk en de overheid. Goddank, konden wij, ondanks het langdurige en ingewikkelde proces, in augustus 2016 onze eigen semi-permanente woning betrekken.

Dit jaar is er begonnen met de bouw van een permanente school, internaat en gemeenschap, zodat het missiewerk op Timor Leste goed verder kan.

Een definitieve status

Met de nieuwe status willen wij proberen ons missiewerk steeds verder uit te breiden en te professionaliseren. En in samenwerking met de Regio Indonesië en het Algemeen Bestuur willen wij beginnen met het organiseren van personeel, salariering, fondsenwerving/bekostiging, vorming administraties en andere noodzakelijke zaken. Op Timor Leste zijn wij begonnen met het samenwerken met diverse instanties die zich bezig houden met hulp aan bijzonder behoeftige kinderen. Wij werken ook samen met de plaatselijke autoriteiten, de NGO's¹ en onderwijsinstanties, zoals het Ministerie van Sociale Zaken en Onderwijs en wij proberen ook samen te gaan werken met het Ministerie van Gezondheid.

Omdat er leerlingen zijn die ouder zijn dan de leerplichtleeftijd, proberen wij een speciale regeling te treffen met het Ministerie van Onderwijs om dat soort leerlingen toch voor gelijkgestelde examens toe te laten. Daardoor kunnen zij het diploma voor middelbaar onderwijs halen en hun kansen vergroten op de arbeidsmarkt.

Wat doen we eigenlijk?

Wij bereiden dove kinderen voor op het reguliere onderwijs, onder andere door ze te leren lezen, spreken, schrijven, tekenen, rekenen, huishoudelijke taken te verrichten, te leren over godsdienst en hoe ze om moeten gaan met andere mensen.

Als de kinderen al kunnen lezen, schrijven en rekenen, worden zij door ons op een gewone school ingeschreven. Voor het schooljaar 2017 zijn er al acht leerlingen die op deze wijze konden instromen op de gewone basisschool in Buruma, niet ver van het internaat.

Gezien het feit dat er kinderen komen die de leeftijd hebben voor het basisonderwijs, maar ook oudere kinderen, bestaat er nu ook een mogelijkheid om een speciale cursus te volgen die oudere dove leerlingen helpen beter aan te sluiten in een werksituatie. Sommige van hen hebben ook een spraakbelemmering door mentale achterstand.

Wij hebben nu 22 leerlingen, die we verdelen in vijf categorieën.

Wij voeden dove kinderen en kinderen met een licht mentale stoornis op, die problemen hebben met praten en lezen. Nú helpen, opvoeden en begeleiden wij kinderen naar ons eigen inzicht en vermogen, soms door informatie te gebruiken van het internet.

Inmiddels hebben we een wachtlijst. Als de nieuwbouw is gerealiseerd, hebben we mogelijkheden om meer kinderen op te nemen. Timor Leste is in 2002 onafhankelijk geworden. Het is dus een 'jonge' staat en er is weinig werkgelegenheid, vooral voor mensen met een beperking. Onze droom is dan ook dat we er een soort praktijkschool naast kunnen gaan doen.

Uitdagingen en obstakels

Een van de uitdagingen was/is de taal. Het Tetun, voor de dagelijkse communicatie

en het Portugees, de officiële voertaal, op reguliere scholen. Dit bespreken wij met het Ministerie van Onderwijs met betrekking tot het opvoeden van kinderen. Wij hopen dat dankzij de samenwerking met de vele partijen, de kinderen kunnen worden geholpen in het volgen van de speciaal op hen afgestemde programma's. Behalve de taal, moeten er ook eerst nieuwe leerkrachten worden klaar gestoomd voordat we nieuwe leerlingen kunnen aannemen! Wil je leerkrachten aantrekken, dan moet je ook weer denken aan de bereikbaarheid, huisvesting en dergelijke.

Sterke punten en mogelijkheden

Een aantal zaken die de Congregatie sterk motiveren om het missiewerk in Timor Leste te blijven handhaven zijn:

>

Zuster Anastasia geeft les.

1. De grondgedachte dat het werk Gods zending is.
2. De erkenning van de autoriteiten, zoals het Ministerie van Onderwijs, om onderwijs te geven aan dove kinderen in de voorbereidende school, zodat zij kunnen aansluiten op het reguliere onderwijs.
3. De erkenning van de bisschop van Baucau.
4. Eigen grond om te bouwen.
5. Erkenning van andere instanties.
6. Steun van de lokale Kerk.
7. Het vertrouwen van de maatschappij en de gezinnen wiens kinderen we opvoeden in Sint Marie.
8. De sterke wil en de vooruitgang van de kinderen tijdens het leerproces.

Mogelijkheden om dit missiewerk voort te kunnen zetten:

1. Sint Marie is de enige kostschool voor dove kinderen in deze omgeving.
2. Erkenning voor positieve vooruitgang voor de kinderen van Sint Marie.
3. Veel dove kinderen uit andere gebieden genieten nog geen adequaat onderwijs.
4. Toestemming om school annex internaat te bouwen, zodat meer leerlingen kunnen worden toegelaten.

Wij hopen dat het nieuwe missiewerk op Timor Leste meer dove kinderen en kinderen met mentale stoornissen kan helpen en werkgelegenheid creëert voor de plaatselijke maatschappij (leerkrachten, internaatleiders, of huishoudelijke medewerkers). En moge dit missiewerk ook een aantrekkingskracht hebben op jonge vrouwen om als zusters van de Congregatie PMY deze zending te continueren in de toekomst.

Tot slot willen wij alle zusters en anderen in Nederland en in Indonesië bedanken voor hun onophoudelijke gebeden, hun liefde, hun aandacht en (financiële) steun voor het missiewerk op Timor Leste en dat Gods zegen rijkelijk over ons is neergedaald. Wij hopen dat de bouw goed zal verlopen en ons missiewerk ten goede zal komen aan veel mensen!

Met dank en groet van Timor Leste! <

¹ (Non-Governmental Organization), instellingen die zich richten op het algemeen belang, onafhankelijk van de overheid.

Zuster Anastasia temidden van haar leerlingen.

Algemene Oversten DMJ - deel 9a

Venantia van Maanen – 1929-1947

Op 7 juli 2017 bestond de Congregatie DMJ 197 jaar. In die jaren zijn er 16 Algemene Oversten geweest. Van Anna Catharina van Hees in 1820 tot aan Zuster Antonie nu (sinds 2013). In deze serie besteden we aandacht aan de Algemene Oversten die de Congregatie gekend heeft in bijna twee eeuwen DMJ.

De bestuursperiode van Zuster Venantia, duurde net als die van haar voorgangster Zuster Simplicia, 18 jaar. Nog altijd breidde de Congregatie zich uit en ook kreeg de mensheid (en de congregatie) te maken met WOII. Daarom zelfs drie delen over haar. In dit nummer het eerste deel.

door Zuster Veronie Franken

Biografie

Zuster Venantia van Maanen werd op 12 augustus 1877 in Groningen geboren als Bobina Margaretha van Maanen. Haar vader was Franciscus van Maanen, haar moeder Wilhelmina Barbara de Wolf. Zij had ook een zus in onze Congregatie: Zuster Amabilis van Maanen.

Op 31 mei 1897 trad Bobina in bij de Congregatie en werd zij Zuster Venantia. Haar eeuwige professie was op 16 juli 1899.

Uit de kronieken

China

Na jarenlang – vanaf 1912 – novicenmeesteres te zijn geweest, werd Zuster Venantia op 11 mei 1929 gekozen tot Algemene Overste van de Congregatie. Ruim een jaar na de keuze, ondernam zij op 27 juli 1930 met Moeder Simplicia een visitatiereis naar China, naar de Missie in Mongolië die in 1922 was begonnen in samenwerking met de Paters van Scheut¹. U heeft daarover kunnen lezen in de Heeriaan 2017-01.

In 1931 werd daar de 3^e afdeling Pakeou opgericht. Door de dispensaire² en de scholen is er veel goeds tot stand gebracht.

Zuster Venantia

In 1934 begon men in Shanwantze de 4^e afdeling. Hier werd het Moederhuis van de Congregatie van inlandse zusters opgericht. Er waren Maagden (zie de vorige aflevering van de Heeriaan 2017-01) die graag religieuzen wilden worden. Moeder Venantia en hulpbisschop Janssens kwamen overeen dat de vorming in het inlandse noviciaat in

handen van een Zuster van de Choorstraat gelegd moest worden. Het noviciaat moest wel een aan de Chinese levenswijze, gewoonten en gebruiken aangepast worden. Het doel was de vorming van zusters, die later als onderwijzeressen zouden kunnen gaan werken in de missiestaties van het Bisdom. De oprichting van deze Congregatie werd in Rome goedgekeurd. Zij kreeg de naam: 'Dochteren van Maria, Onze Lieve Vrouw van Onbevleete Ontvangenis'. Er waren wel bedenkingen tegen het feit dat de eerste Overste, Zuster Immaculée Verhaar, geen lid van de nieuwe inlandse congregatie was. Maar het was vanaf het begin duidelijk dat het een zelfstandige Congregatie zou worden. Onze zusters hadden daar wel de leiding, maar het was niet de bedoeling dat ze een onderdeel van DMJ zouden worden.

14

In oktober 1934 ging het noviciaat van start met negen kandidaten. In 1938 waren er al 15 Chinese zusters geprofest. Zij vonden werk in het onderwijs, het godsdienstondericht aan vrouwen en de opvoeding van wees-

meisjes. Daarnaast verrichtten zij huishoudelijke taken voor de clerus (priesters).

Nederland

Onder het bestuur van Zuster Venantia kwamen verder de volgende afdelingen tot stand: In 1930 scholen in Amsterdam (Pijnackerstraat) en Utrecht, scholen en later een pension voor ouden van dagen in Strijp, een tehuis voor missionarissen en studenten van de Paters van Scheut (Sparrendaal) in Vught. Deze afdelingen waren al onder het bestuur van Zuster Simplicia begonnen en zij kreeg de opdracht van Zuster Venantia om voor het bouwen te blijven zorgen.

In 1931 werd in de Don Boscostraat in Eindhoven, het Gezellenhuis gebouwd. Dit was een pension voor gezellen, werknemers bij Philips. In dit gebouw was ook het Zusterhuis Bethanië, een school voor debielen en imbecielen en een weeshuis.

In 1932 werden er aan de Akkerlaan in Nijmegen ook scholen gebouwd.

In mei 1936 werd de eerste groep geprofest (tijdelijk). Vooraan Zuster Venantia en Zuster Dominica.

Missiehuis Sparrendaal in Vught (1930), geheel rechts het zusterhuis.

Gezellenhuis 'Ons Thuis', Don Boscostraat in Eindhoven

Overlijden Zuster Alphonse van Geffen

In 1934 trof de Congregatie een groot verlies door het overlijden van Zuster Alphonse van Geffen. Zij was directrice van de Kweekschool, een buitengewoon gewilde lerares en een uitstekend pedagoog. Als lid van het Hoofdbestuur had zij een groot aandeel gehad – samen met Zuster Marie van Uden – bij het oprichten van de BLO school Sint Vincentius in Udenhout en de BLO scholen in Nijmegen. Verder was zij als bestuurslid nauw betrokken bij het tot stand komen van de Sint Maartenskliniek in Nijmegen.

In 1936 kwamen daar in Nijmegen het Paedologisch Instituut en een orthopaedische inrichting bij (de Sint Maartenskliniek). Hierover is uitgebreid geschreven in de Heeriaan 2014-03 blz. 12 t/m 15 *Sint Maartenskliniek – De zusters op de berg*. In 1941 werd op de Waalheuvel in Beek-Ubbergen een pensionaat voor moeilijk opvoedbare meisjes opgericht.

Indonesië

In 1938 werd in Wonosobo, (in die tijd nog Nederlands-Indië) door toedoen van Mgr. Hermus, directeur van het Instituut voor Doven in Sint-Michielsgestel, het Instituut voor Doven opgericht, met medewerking van de Congregatie, die daarvoor vijf zusters beschikbaar stelde. Hierover is uitgebreid geschreven in de Heeriaan 2012-01 t/m 2012-04 *De geschiedenis van Indonesië*.

Alle uitgaven van de Heeriaan sinds 2010 zijn terug te vinden op onze website.
www.congregatiedmj.nl/category/heeriaan/ >

Links: Zuster Venantia, rechts Zuster Dominica bij het afscheid op station in 's-Hertogenbosch.

Visitatie

16

Op 12 januari 1939 werd een tweede visitatiereis ondernomen. Moeder Venantia en Zuster Dominica gingen naar Indonesië (Wonosobo) en naar China.

In Wonosobo waren zij op 7 februari aanwezig bij de opening en inzegening van de nieuwe gebouwen van het Instituut door Monseigneur Visser.

Zuster Maria Alacoque (geheel rechts) met een aantal dove leerlingen. (Wonosobo)

De zusters waren op 15 maart 1938 in een huurhuis met het onderwijs aan dove leerlingen begonnen en op 11 april 1938 volgde al de aanbesteding van de nieuwbouw!

Enkele weken later vertrekken Zuster Venantia en Zuster Dominica naar China. Begin april van dat jaar komen zij aan in Chao-yang en begint daar de visitatie. Alle vier de staties waar de zusters werken, worden bezocht.

In juli 1939 werd de terugtocht aanvaard. Vanaf het begin was de spanning rond de

Een gedeelte van het nieuwe gebouw in Wonosobo, dat op 7 februari 1939 ingezegend werd.

De dagschool van Chao-yang met Zuster Corda. Het dragen van deze schooluniformen was een voorschrift van de Japanse bezetters.

naderende oorlog al duidelijk. Gelukkig waren er ook paters bij het religieuze gezelschap. De zusters werden voortdurend gecontroleerd met betrekking tot hun passen en bagage en waren blij dat de paters het woord konden doen.

Er reisden ook twee hoge Japanse militairen mee naar Europa, een generaal en een admiraal. Zij gingen in Neurenberg aan een Nazi-Congres³ deelnemen. In Napels aangekomen werd het pas echt spannend.

Zie hieronder (zoveel mogelijk) de letterlijke tekst uit het 'brievenboek' van het China-archief: "In Napels merkten we dat het menens was met de Europese toestand. We lagen, met rondom ons grote passagiersboten, waarvan alle boekingen tot passage werden afgelast. De passagiers moesten maar zien hoe ze hun bestemming bereikten. Die schepen werden bemand met soldaten. Arme jongens. Er waren er die schreiden. En naast ons lag een grote boot met bestemming Palestina, die Joodse vluchtelingen opnam.

Het plan om in Napels van boord te gaan en per trein via Rome (na een bezoek aan de Paus) naar Nederland te reizen lieten we varen. Er was maar één zorg: Zo snel mogelijk thuis zijn".

Zuster Venantia en Zuster Dominica vertrokken naar Marseille en daar in Frankrijk werden de oorlogsgeruchten steeds dreigender, zodat de twee reizigers slechts met de grootste moeite Nederland konden bereiken. Gelukkig kwamen ze gezond en wel terug in het Moederhuis op 2 september 1939.

En daarna breekt ook in Nederland een roerige en zorgvolle oorlogstijd aan. <

¹ De Paters van Scheut: Deze congregatie is genoemd naar de stadswijk Scheut, in Anderlecht/Brussel. Daar is in 1862 de congregatie gesticht, met het doel om missionarissen op te leiden. Rond 1870 trokken ze al naar China.

² Dispensaire is een eenvoudig ziekenhuis

³ Het nazi-congres in Neurenberg ging uiteindelijk niet door, omdat nazi-Duitsland een dag eerder Polen binnenviel (1 september 1939).

Liturgisch Vaatwerk deel 2 van 3

De kelk van pastoor Gussenhoven

Een kelk is essentieel bij de liturgieviering. Hij verwijst naar het Bijbelse verhaal van het Laatste Avondmaal zoals het door drie evangelisten is beschreven: in Marcus 14, Mattheüs 26 en Lukas 22.

Tijdens de H. Mis, de eucharistieviering, denken we aan de woorden van Jezus Christus, na het avondmaal: 'Doe dit tot mijn gedachtenis' ofwel 'Blijf dit doen om mij te gedenken.' Als we dit doen zijn er een ciborie en een kelk nodig, een broodschaal en een beker.

door Ton Vogel

18

Vorige keer spraken we over een kelk van Mgr. Oomens. Toen hij de kelk van de Congregatie kreeg, is afgesproken dat die bij zijn overlijden in de Congregatie zou blijven. En zo is het gegaan.

Nu vervolgen we de korte reeks artikelen over het Liturgisch Vaatwerk van het Moederhuis met een kelk die tijdens de dienst ook gebruikt wordt. Deze is van emeritus-pastoor Josephus Gussenhoven geweest.

Nuland

Zuster Raphaël die in het Martinushuis gewoond heeft, wist te vertellen dat pastoor Gussenhoven priester was van het bisdom Haarlem. Daardoor konden we hem op het spoor komen. Hierna volgen enkele biografische details.

Hij ging na zijn pensionering - zijn emeritaat, zoals het bij geestelijken heet - in Nuland wonen, in de Pelgrimstraat 6. Dat was in 1963. Een beetje rustig aan, op zichzelf. Dagelijks kwam hij bij de zusters in de kapel van het Martinushuis. Daar was het klooster van de Zusters van de Choorstraat, gelegen naast de kerk van de H. Johannes Onthoof-

ding in het hart van het dorp. Hij vierde samen met de bewoners de eucharistie.

Het Martinusgesticht en de scholen werden gebouwd in 1913, bekostigd door de pastoor en met subsidie van de Gemeente. De Zusters van de Choorstraat kwamen in 1914 en begonnen met het geven van onderwijs aan meisjes op verschillende scholen en ze hadden er een bejaardenhuis. De zusters bleven er werken tot 1990.

Pastoor Gussenhoven

Hij werd in Haarlem geboren op 30 september 1894 en op 14 juni 1919 priester gewijd. Er volgde een aantal benoemingen, achtereenvolgens tot kapelaan in Velsen, in Weesp en in 1926 in Delft, in de St. Hippolytusparochie. In 1932 werd hij rector van het O.L. Vrouwe Gasthuis te Amsterdam en in 1941 pastoor in het dorp Den Burg op Texel.

In zijn kerk daar is na de oorlog een gedenkraam geplaatst, ontworpen door de geboren Bosschenaar Herman Moerkerk die in Haarlem woonde. In de winter van 1944-1945 werden circa 800 mannen en jongens

– groepsgewijs – door de nazi's weggevoerd naar Assen. De zondag na de eerste deportatie werd door Pastoor Gussenhoven tijdens de Mis een smeebede tot de H. Jozef – zijn patroonheilige – gericht om een behouden terugkeer van de eilandbewoners.

Als gevolg van bombardementen op het eiland in de aprildagen van 1945 werden enkele ramen van de kerk in Den Burg verwoest. Het nieuwe raam, als het ware een schilderstuk met twee zijluiken, een triptiek, werd op 24 juni 1947 geplaatst, met als centrale figuur de heilige Jozef. Daaromheen zien we banderollen met teksten die herinneren aan de veilige terugkeer van de gedeporteerden naar Texel.

Op 25 april 1949 werd Josephus Theodorus

Antonius Maria Gussenhoven benoemd tot pastoor in Warmond. Ruim tien jaar later vierde hij zijn 40-jarig priesterjubileum, zo lezen we in De Leidsche Courant van 15 juni 1959. De huldiging was luisterrijk, hij was blijkbaar een gewaardeerde herder en de leden van het kerkbestuur schonken hem bij deze gelegenheid een asbak. De asbak 'symboliseert de rust en vrede die u gegund wordt door de gemeenschap na uw priesterlijk werk (...) waar u als rokend en tevreden mens niet buiten kunt, zonder de vrede in de pastorie te verstoren.' Namens alle instellingen waarvan de pastoor de stichter en geestelijk leidsman was, ontving hij drie fauteuils. Hij kreeg wel te horen dat de gemeenschap hoopte dat hij er niet te veelvuldig gebruik van zou maken. In zijn dankwoord erkende de pastoor ootmoedig zijn tekortkomingen, maar zijn hart vloeide over van dankbaarheid. Hij was verheugd te bemerken dat zijn werk door de parochianen werd gewaardeerd. Tot in het jaar 1963 bleef hij pastoor in Warmond. Daarna ging hij met emeritaat en verhuisde naar Nuland.

In de kapel van de Zusters DMJ, in het Martinushuis, vierde hij zijn gouden priesterfeest in 1969. En niet alleen hier, maar ook in Warmond. Op zaterdagavond 28 juni ging hij voor in de avondmis en op zondag tijdens de hoogmis. De receptie volgde in het gebouw van het Wit-Gele Kruis. Aldus een bericht in De Leidse Courant.

Van 1963 tot zijn overlijden op 18 september 1974 woonde hij in Nuland. Twee dagen na zijn dood volgde in Warmond de uitvaart en is hij begraven op het kerkhof van de St. Matthiaskerk, aldaar.

De overlijdensadvertentie in De Leidse Courant werd geplaatst namens de familie Gussenhoven uit Haarlem, Mej. M. Van Gemert in Nuland en Mgr. Dr. J.J.M. Stieger uit Amsterdam, de executeur-testamentair. >

20

De kelk

Zoals u ziet is het een prachtige kelk van normale afmetingen, met verscheidene Latijnse teksten en kunstzinnige symbolische afbeeldingen.

Op de voet rondom lezen we:

*Quemadmodum desiderat cervus
Ad fontes aquarum
Ita desiderat anima mea
Ad te Deus (ps. XLI, 2)*

In de nieuwe Bijbelvertaling staat deze tekst in psalm 42, vers 2:
*Zoals een hinde smacht
Naar stromend water
Zo smacht mijn ziel
Naar U, o God*

Op de cuppa van de kelk lezen we:

*Quid retribuam domino
pro omnibus quae retribuit (mihi)*

Dit is een tekst die we lezen in psalm 116 vers 12:
*Hoe kan ik de HEER vergoeden
wat hij (mij) heeft gedaan.*

Aan de onderzijde van de voet lezen we de volgende inscriptie:

*hunc calicem parentes mei george gussenhoven et
antonia schronen mihi dono dederunt die
14 juni 1919.*

Deze kelk hebben mijn ouders, George Gussenhoven en Antonia Schronen, aan mij cadeau gegeven op de dag van 14-6-1919.

W. Thijssen-fecit-Haarlem
(W. Thijssen, zilversmid in Haarlem, heeft de kelk vervaardigd).

Deze datum, 14 juni 1919, viel op de zaterdag na Pinksteren. Dat was een gebruikelijke dag voor priesterwijdingen in Nederlandse bisdommen.

Ook zien we staan op dezelfde kelk:

*Haurietis aquas in gaudio de fontibus
salvatoris.*

Deze versregel komt uit het Boek Jesaja (12, 3):
Vol vreugde zullen jullie water putten uit de bron van de Heiland.

Na al deze teksten herkent u de afbeeldingen op de kelk. Wat een vakmanschap toont die W. Thijssen en wat een prachtige Bijbelteksten werden verwerkt! <

Mijn jaren in Congo – deel 2 van 3

Zuster Rosa Wigink wilde als kind al naar Afrika om 'daar te gaan helpen'. En dat is haar ook gelukt! Dertig jaar lang werkte ze als verpleegster in de Democratische Republiek Congo. In het voorjaarsnummer ging het over haar roeping. Nu verder.

door Zuster Rosa de Lima Wigink en Brigitte Lutters

De basis

Onze Congregatie gaf dus gehoor aan een oproep van de Paus om Afrika 'te redden'. Na die oproep ondernam de toenmalige Algemene Overste, Zuster Elise van der Weste, met de directeur van de Congregatie Vicares Oomens en de Paters van Scheut, een oriëntatieris. De gekozen bestemmingen waren plekken waar nog helemaal, helemaal niets was! Geen scholen en geen gezondheidszorg. Vier van onze zusters vertrokken in 1959 naar Kabuluanda en vier naar Mashala. Ze hadden alle acht een tropencursus ter voorbereiding gehad. Zowel in Kabuluanda als in Mashala, waren er twee zusters bestemd voor het opzetten van het onderwijs, één zuster voor de zieken en één zuster voor de keuken en de huishouding". Deze acht zusters moesten alles nog leren en alles vanaf het begin opzetten. Zo waren hun huizen bij aankomst door de plaatselijke bevolking schoongemaakt en er was een voorraad water voor hen gehaald. Maar de zusters vonden het op z'n Hollands toch nog erg stoffig en ze gooiden al het water over de vloer, niet wetende dat je het water kilometers ver moest (laten) halen. De pastoor, een pater uit België, stond met z'n handen in het haar en vroeg zich af wat hij toch met deze zusters moest beginnen. De hele dag was het: "Pastoor, dit doet het niet", "Pastoor, dat is er niet niet", "Pastoor, wat betekent dat?" Hij had er op enig moment zo genoeg van dat hij een paar dagen op reis ging.

Zuster Rosa 1964

Afscheid

In 1964 was het mijn beurt. De tropencursus die eraan vooraf ging werd in Rotterdam gegeven. Allerlei zusters, fraters, paters namen daaraan deel. We leerden er over tropenziektes en hoe we terplekke moesten koken. We leerden het tijdens de cursus op gas. In Congo zouden we op een houtvuur moeten gaan koken. We leerden ook Frans; de officiële taal. De taal die de mensen spraken, >

het zgn. Tshiluba (een Bantoetaal) leerden we niet. Van Zuster Corda (van den Hout), een zuster van het eerste uur, leerde ik toch al wat woordjes. Ik herinner me dat ik zelf vond dat ik goed voorbereid vertrok.

In Heeten mocht ik afscheid gaan nemen van mijn familie. Mijn moeder vond het goed dat ik ook schoolvriendinnen uitnodigde. Ik zou immers voor twaalf jaar vertrekken! Mijn ouders vonden het afschuwelijk beangstigend dat ik per vliegtuig naar Afrika zou gaan. Ze stonden doodsangsten uit. In die tijd was vliegen nog zeer ongebruikelijk. Mijn vader en moeder vroegen aan de pastoor in Heeten om een Heilige Mis op te dragen te mijner bescherming op het tijdstip dat mijn vliegtuig zou vertrekken. En zo geschiedde.

Aankomst

Ik vloog als enige zuster, samen met een paar Paters van Scheut. We gingen naar een land 85 keer zo groot als Nederland! Het eerste dat ik ervoer, toen ik het vliegtuig verliet, was de extreme hitte! Ik keek zelfs achter me om te zien of daar geen vuur was. En dat, terwijl de avond al bijna was gevallen. De volgende ochtend werd ik door Zuster Corda en een chauffeur opgehaald en gingen we op weg naar Kabuluanda. Onderweg werd Zuster Corda plotseling ziek en ze werd helemaal geel. Ik kon niks! Ik had geen medische spullen bij me. Ik voelde me hopeloos beperkt. Hier zat ik dan, als gediplomeerd verpleegkundige, die niets kon uitvoeren en ik kon zelfs niet communiceren met de chauffeur. Ik bleek toch minder voorbereid dan ik in Nederland dacht.

Zuster Rosa bij het afscheid van haar ouders in Heeten (Ov.)

Baby's uit de kraamkliniek in Kabuluanda. De mandjes dienen als wieg. V.l.n.r.: Zuster Eugenia Vogels, Zuster Corda van den Hout en een Congolese zuster.

Een nieuw begin

Zoals gezegd, was er in 1959 niets op het gebied van zorg en/of gezondheid. Maar er kwamen wel vrouwen om te bevallen en zieken om hulp te vragen. De eerste bevalling gebeurde gewoon buiten onder een zeildoekje. Och, och wat een behelpen moet dat geweest zijn! En in hun ogen kon 'de blanke' alles, en al helemaal als de blanke ook nog eens een zuster was. Toen ik arriveerde was er op het gebied van zorg een eenvoudige kraamkliniek met bedden, een polikliniek, een hospitaal, een weeshuis, een sanatorium, een verblijf voor verstoten vrouwen en scholen voor lager en voortgezet onderwijs, met een internaat.

Ik ging werken in de polikliniek waar wij consultatie hielden. Er kwamen zo'n 150 mensen per dag, met uiteenlopende ziektes en kwalen.

Gelukkig was er in die begintijd een medezuster die me goed hielp. Zij was zeer bekwaam en sprak de taal zeer goed. Eén van de eerste dagen riep ze vanuit haar kantoortje: "Rosa, een slang! Nee, twee!" Ik vlóóg weg! De wachtende mensen verstonden dat niet, maar zagen wel dat ik alles in de steek liet en zij schrokken zó van mijn gezicht dat ze allemaal achter mij aan holden. Ze wisten niet wat er aan de hand was.

Twee maal in de week gingen we naar de omliggende veertig dorpen, voor zieken, zwangere vrouwen en voor preventieve zorg. De ergste zieken namen we dan mee naar ons hospitaal. Wonden hechten, tanden trekken alles werd er van ons verwacht. Soms lagen er nog zieken langs de weg op ons te wachten om meegenomen te worden. Zo vonden we een man met een vreselijke geur bij zich, een darmperforatie? Aangekomen in het hospitaal heb ik zo maar een paar emmers >

water (waar we dus héél zuinig op moesten zijn) over hem heen heb gegooid, om die vreselijke stank wat weg te krijgen. In die tijd hadden we gelukkig al een heel goed opgeleide Congolese verpleger. Wat moesten we? Deze jonge man, meer dood dan levend, honderd kilometer verder naar een dokter brengen was geen optie. Samen hebben we een stuk darm bij de man weggeknipt, de darmen weer aan elkaar gehecht en infusen ingebracht, één ervan om die darmen schoon te spoelen. Na dit weken lang volgehouden te hebben, kon hij weer helemaal gezond naar huis. Wat was dat gezin blij! Maar de stank heb ik maandenlang bij me gehad. Ik kan ik het nù nog haast ruiken.

Troost

Zuster Egidia van Grunsven en Zuster Bonifacia van der Laak, onze procuratrices, hebben ons vanuit Nederland enorm geholpen door steeds maar weer kisten met goederen op te sturen. Ook hielden zij goede contacten met onze families, het thuisfront. Wat hebben we – ver van huis – veel aan hen te danken! Zij waren ons lijntje naar huis. Als we troost nodig hadden, ontvingen we dat ook in Afrika, niet alleen middels brieven van thuis, maar ook van de hartelijkheid van de Congolezen.

Gastvrijheid

De mensen predikten geen gastvrijheid, ze brachten het ten uitvoer. Eén van onze Congolese verpleegkundigen had me gevraagd om eens met haar mee te gaan naar haar velden om te kijken hoe ze die bewerkten. Op een zaterdagmorgen, het was nog heel vroeg, ging ik met haar mee, elk met een hakje¹ op onze schouders, door bossen en beken, het was klimmen en dalen, ik was doodmoe. Daar aangekomen legde ze haar hakje op de grond, ze knielde en bad: “Heer, dank u wel dat we goed aangekomen zijn. Er waren geen

Zuster Rosa met Congolees meisje

wilde dieren of slangen op ons pad. Heer zegen ons werk, zegen het veld dat we nu gaan bewerken. Zegen mijn man en kinderen die thuis zijn en mijn oude moeder.”

En zo ging dat gebed nog even door.

Ik was er door ontroerd en ik vroeg haar: “Begin je altijd met een gebed?” “Altijd!”, zei ze, “ik doe dit uit dankbaarheid”. Die dag heb ik veel van haar geleerd. In de namiddag gingen we samen weer naar huis, op de terugweg kwamen we langs het hutje van haar moeder. De verpleegkundige met wie ik naar haar velden was geweest,

haar dochter dus, liep door naar haar gezin en ik werd uitgenodigd bij haar moeder om samen met haar te eten. Ik nam dit dankbaar aan. Ze woonde in een heel armoedig, bouwvallig hutje en ik zag dat ze mij het beste dat ze had voorschotelde. Er was geen tafel, geen stoel, alleen een krukje waar ik op kon gaan zitten. De moeder zelf zat op de grond. Na afloop zei ze: "Ik breng je even naar huis". Ze zette een grote mand op haar hoofd, gevuld met fruit, groente, kip en eieren. Ik dacht dat ze toevallig mijn kant op moest. Zo gingen we samen op weg. Bij ons huis aangekomen, pakte ze de mand van haar hoofd en zei: "Dat is voor jou". Ik wist niet hoe ik het had, ik had haar grote armoede gezien en ik dacht: "Ja, dat is waarlijk delen". Delen van het weinige dat je hebt. Wat een prachtig gebaar. Dat heb ik daar ook geleerd, delen en tevreden zijn. Ja, het leven is delen. Dat er eens een gemeenschap zal zijn waarin alle mensen gelijk zijn en dezelfde rechten hebben, dat is mijn hoop. Samen verder gaan in de voetsporen van Jezus.

Wat mij in Afrika is opgevallen dat is, hoe gewoon en natuurlijk daar de mensen met elkaar omgaan, hun eenvoud, hun gastvrijheid tegenover elkaar maar ook tegenover ons, als vreemdeling. Mijn ervaring is: dat wij er zo echt deel van uitmaakten. Ze hadden niets liever dan dat wij ons er echt thuis voelden. De tafel werd altijd voor één persoon méér gedekt, voor de gast die misschien zou komen, en dikwijls kwam er een gast of zelfs meerdere. Hoe gaan wij hier met vreemdelingen om?

God is met ons

Ik heb een grote bewondering voor het Afrikaanse volk en haar geloof in God. Ik zal u vertellen wat ik meemaakte. We waren onderweg met zieken en een zwangere vrouw en kwamen midden in het oerwoud met de auto vast te zitten in de

modder. Om ons heen donderde en bliksemde het. Op het licht van de bliksem na, was het pikdonker. De bevalling begint. In de stromende regen op een paar boomtakken, wordt de baby geboren. Het kindje wil niet huilen en de moeder krijgt een hevige bloeding en raakt in shock en haar pols wordt steeds zwakker. We proberen met injecties de moeder en de baby te helpen. Een Congolese zuster (geen verpleegkundige maar een religieus) zei tegen mij: "Doen jullie je werk maar, ik ga samen met de zieken bidden in de auto". Tot overmaat van ramp vallen ook nog alle spuitjes en naalden in de modder. Normaal zou ik in paniek geraakt zijn, het ging om twee mensenlevens! Maar ik had een groot vertrouwen in het gebed van die Congolese zuster en de anderen in de auto. Ik hoorde hen zo vurig bidden en wij deden wat we nog konden doen. Met onze vuisten probeerden we de bloeding te stelpen. De baby gaven we kunstmatig adem, dit alles op gevoel, je zag niets. Iedereen bleef rustig. De pols van de moeder werd weer voelbaar, de baby hilde. Daar midden in de rimboe heb ik echt gevoeld "de Heer is hier bij ons". Moeder en kind zijn beide blijven leven.

En zo leefden we. Het gebed kwam op de eerste plaats en vanuit dat gebed werkten we. We waren er voor elkaar en voor de mensen. We leefden intens met elkaar mee. En we leerden de Afrikaanse cultuur, taal en gewoontes kennen. En we leerden van onze fouten.

*

Afrikanen hebben ons veel te vertellen en wij kunnen veel, veel van hen leren. In de Westerse wereld onder een boom zitten praten, wordt vaak gezien als 'tijd verknoeien'. In Afrika noemen ze het 'Tijd maken'.

*

Eén van de zusters, Zuster Laeta Ponsioen (vakleerkracht) had het idee om voor de vrouwen handwerkmiddagen op te starten. Er was al veel handwerk materiaal opgestuurd vanuit Nederland en de zusters hadden het al netjes in de kast gesorteerd neergelegd. Er was een grote groep vrouwen met kinderen op af gekomen en Zuster Laeta had van te voren alles netjes geveegd. “Je moet die dames toch netjes ontvangen!”

In een mum van tijd lag de mooi geveegde vloer bezaaid met allerlei afval, schillen, gepelde nootjes en bananenschillen. De kleintjes plasten op de vloer (ze hadden geen broekjes aan). Zuster Laeta nam de vrouwen mee naar de kast en zei: “Dames, nu mag u

uitkiezen welke kleur u mooi vindt en dan gaan we daar iets moois van maken”. Ze vlogen met z’n allen op de kast af en in een mum van tijd was de kast leeg en de vrouwen ermee weg. Het ging later beter. Er werd voortaan na afloop geveegd en de kasten kregen een slot.

Na vier jaar mocht ik voor het eerst met verlof naar Nederland. Inmiddels was mijn broer gestorven. Een bericht dat mij zes weken na zijn dood pas per telegram in Congo bereikte. Andere tijden. <

¹ Hakje is een kort bijtje om dicht bij de grond gewassen mee weg te kappen.

Zuster Rosa met haar ouders in Heeten tijdens haar eerste verlof in 1968

Na-vakantie meditatie

Gerrit van de Camp (*1927 - †1995) was plebaan van de Kathedrale Basiliek van Sint-Jan te 's-Hertogenbosch in de jaren 1975-1995. Deze meditatie verscheen in september 1992 in Kontaktblad De Koepel van de Parochie Binnenstad 's-Hertogenbosch.

Dinsdagmorgen zat ik in de prachtige parktuin van de Zusters van de Choorstraat in Nuland. Ik zocht een stil plekje om me voor te bereiden op een kleine vakantiepreek. Ik ging ergens zitten, wachtend op inspiratie. Plotseling kroop er een dikke spin over mijn boek. Ik maakte daarover de volgende berijming:

IK ZAG EEN SPIN!

*Een dikke spin schuift spastisch over mijn papier.
Ik ben bang van spinnen, sla weg; jij van hier!
Ik schrik waarschijnlijk even hard als hij of zij,
dat mollig mormel heeft toch niets te doen met mij.
Dan zie ik hoe hij ineens loslaat
en langs het wonderlijk weeftouw van zijn eigen draad
onhoorbaar wegglijdt, - mij te sterk.
Ik sta stil en stom bij dat soort werk.
Misschien draait hij beneden nog eens om
en fluistert: 'Mens jij bang voor mij, waarom?
Jij spint jouw woorden, ik de mijne,
jij maakt jouw preek, ik trek mijn lijnen.
Misschien dat God van al mijn draad
meer dan van jouw gepreek verstaat.
Ik spin op mijn manier mijn preek,
ik ben in preken maar een leek.
God gaf aan dieren geen onderscheiding
van hoger-lager van macht of wijding.
Elk dier preekt zoals het gebekt is,
ik preek tot mijn draad echt uitgerekt is.
Ik ben dagen bezig en borduur
mijn preek is echt architectuur'.
Zo gaf een spin mij de eerste inspiratie
de opening voor mijn meditatie.*

ACTUALITEITEN

Bestuurswisseling Algemeen Bestuur DMJ

Van 8 tot en met 19 mei 2017 heeft het Algemeen Kapittel plaatsgehad in kloosterhotel Zin. Het thema was 'Zacht en Krachtdadig' en de bezielende begeleiding was van Pater Peter Westerman Marist (Societatis Mariae S.M.).

door Brigitte Lutters

Kapittel

Net als de vorige keren, was de zorg en gastvrijheid bij kloosterhotel Zin hartverwarmend, de omringende tuin inspirerend en het eten zalig!

De overweging in de openingseucharistieviering op de eerste dag was van Pater Philippus. Hij legde de nadruk op het symbool van de Congregatie DMJ, de levensboom. Dat het Kapittel een feest van zusterschap is, kan alleen omdat zij allen bloeien en gebloeid hebben op de stam van de levensboom, die op zijn beurt geworteld is en ontsproten aan de liefde van Jezus Christus.

De kapel en de tuinkamer (vergaderruimte) zijn dagelijks door de liturgiecommissie versierd, met veel symboliek daarin verwerkt. Zij hebben er ook voor gezorgd dat er elke dag in de kapel gemediteerd kon worden, dat er een eucharistieviering plaats vond en een vesperdienst.

En in die context zijn de kapittelleden hard aan het

Kapittelleden, tolken en notulisten

werk gegaan. Dagelijks waren er vier vergaderblokken. De eerste fase van het Kapittel was om terug te kijken op de afgelopen bestuursperiode. De tweede fase betekende het kiezen van een nieuw Algemeen Bestuur, dat zich aan de zusters presenteerde op vrijdag 12 mei in de kapel van het Moederhuis. Op zaterdag 13 mei bezocht het nieuwe Algemeen Bestuur de zusters in Sint Jozefoord, die niet bij de presentatie die dag ervoor aanwezig hadden kunnen zijn.

In het weekend mocht iedereen even uitblazen en maandag 15 mei was fase drie aan de beurt. Maandagavond was er een goed bezochte receptie bij Zin voor genodigden. Elke dag van die tweede week is er gesproken met elkaar over de toekomst en de belangrijkste onderwerpen van de Congregatie. De spiritu-

Vertrekkend Algemeen Bestuur v.l.n.r. Zuster Anecathrine van Haren, Zuster Wahyu Triningsih, Zuster Tine Vink, Zuster Antonie Ardatin.

aliteit, de gemeenschap, de besturen (Algemeen Bestuur en de beide regio's), de apostolaatswerken en de financiën. Er zijn nieuwe afspraken met elkaar gemaakt en er is beleid uitgezet voor de komende zes jaar. Dit alles is teruggebracht tot zogenaamde kapittel-aanbevelingen, die in een

boekje zijn gevat. Op 7 juli, de Stichtingsdag hebben alle Zusters DMJ/PMY dit uitgeleend gekregen. Het is aan het nieuwe Algemeen Bestuur om hiermee aan de slag te gaan in de komende bestuursperiode. Veel geluk, wijsheid en vertrouwen is hen gegund! <

Nieuw Algemeen Bestuur v.l.n.r. Zuster Tine Vink, Zuster Wahyu Triningsih, Zuster Antonie Ardatin, Zuster Ester Tri Winarni en Zuster Anecathrine van Haren.

ACTUALITEITEN

Vier generaties onder één dak

**Gelukkig ontvangt de redactie wel eens een leuke tip. Zoals deze.
De herbestemming van een voormalig klooster van DMJ.**

*Met dank aan het Eindhovens Dagblad dat toestemming gaf tot het plaatsen van het artikel.
Tekst: Irene Stad, foto's Ton van den Meulenhof en René Manders, d.d. 27 maart 2017*

1907

Huize de Vliert in Vlierden is een voormalig klooster in Vlierden, gemeente Deurne. Het gemeentelijk monument werd in 1906/1907 gebouwd door aannemer Wijnen uit Helmond, naar ontwerp van architect Heijkants uit Erp, in opdracht van pastoor Lambert Lorskens. Het gebouw werd naar hem genoemd (Lambertusklooster of Lambertusgesticht). Hij liet het bouwen voor 'de Zusters van de Choorstraat', die hij had gevraagd om in Vlierden een gasthuis voor ouden van dagen en ziekenverpleging te vestigen, alsook een meisjesschool.

In 1953 verlieten de zusters Vlierden en was het Lambertusklooster enige tijd een opvangoord voor Indiëgangsters.

In 1966 werd de Othmarus Stichting – later ORO – eigenaar en functioneerde het gebouw als dagopvangcentrum; in deze tijd werd de naam 'Huize de Vliert'.

2017

Zie het krantenartikel hiernaast. <

30

Lambertusklooster 1907

Blaauwdruk van de voor- en achtergevel van het 'te bouwen Liefdesgesticht'.

▲ Links vooraan: Mees (85) en Arda (80); rechts vooraan: Rikko (54), Charlotte (31) en Lente (2); op de bank achteraan: Anneke (26) en Stijn (34); op de bank rechts: Rob (61) en Rianne (60).

Vier generaties *onder één dak*

In het voormalig Lambertusklooster in Vlierden brandt weer licht. Wie door de hoge, smalle ramen naar binnen kijkt, ziet dat er geleefd wordt.

Tekst **Irene Stad** Foto's **Ton van den Meulenhof, René Manders/Fotomeulenhof**

Het prestigieuze pand stond enige tijd leeg, tot dat 1,5 jaar geleden Rob (61) en Rianne (60) van Leuven-van Rangelrooij 'Huize de Vliert' kochten. Ze verbouwden het tot vier royale gezinswoningen, variërend van 150 tot 240 vierkante meter.

Twee van de vier woningen worden sinds afgelopen december bewoond door hen en de ouders van Rianne, de andere twee staan nog in de steigers. Dochter Charlotte (31) neemt binnenkort met haar man Rikko (54) en hun dochter Lente (2) haar intrek in één daarvan. Het vierde huis is voor nicht Anneke (26) en haar man Stijn (34).

„Het initiatief ontstond vanuit de gedachte de zorg te delen”, zegt Rianne in de woonkamer van hun huis, begin 20ste eeuw klaslokaal van de meisjesschool. „Met teruglopende voorzieningen kunnen we zo langer zelfstandig blijven wonen.” Belangrijk voor Rianne was dat haar ouders, die in Maastricht woonden, erbij kwamen wonen. Moeder Arda (80) en vader Mees (85) wonen nu in het gedeelte dat vroeger als gasthuis functioneerde. „Het was een grote stap om onze vertrouwde omgeving te verlaten, maar we realiseerden ons dat het nodig was”, zegt Arda. „Het

vorige huis werd te groot, had veel trappen en een grote tuin. In dit huis is een lift gebouwd en brede gangen gemaakt waar we met de rollator gemakkelijk doorheen kunnen. En we hebben nu altijd familie om op terug te vallen.”

▲ **Het oude klooster leeft als Huize de Vliert. „Voor ons is het een droom dit uitkomt.”**

Onderhoud

Op wat achterstallig onderhoud na verkeerde Huize de Vliert volgens Rob in goede staat. Hij is zelf architect en bekeek samen met een aannemer de mogelijkheden om het oude klooster te verbouwen. „Ik ben met de gemeente Deurne in gesprek gegaan om het bestemmingsplan te wijzigen. Nadat de zusters het gebouw hadden verlaten, is het lange tijd gebruikt als dagopvangcentrum voor mensen met een verstandelijke beperking. Het pand

leeg kwam te staan toen het niet meer voldeed aan de eisen.”

Omdat het voormalige klooster een gemeentemonument is, mag aan de buitenkant niets worden veranderd. Rob: „Het pand was van binnen al een paar keer verbouwd, maar het karakter is wel behouden gebleven. De kozijnen zijn gerenoveerd en in historische kleuren geschilderd, de plafonds zijn opengelaten zodat de originele houten balken zichtbaar zijn en we hebben de oorspronkelijke, dichtgemetselde voorsprunten weer opengemaakt.”

Toekomstbestendig

Het jonge stel Anneke en Stijn zijn de laatste nieuwe bewoners van Huize de Vliert. „Het bij elkaar wonen sprak me erg aan”, zegt Anneke. „Er is straks altijd wel iemand die even op de kinderen kan letten en ik loop regelmatig bij opa en oma binnen om te helpen met huishoudelijke klusjes. Nu we zo dicht bij elkaar wonen is dat vanzelfsprekend.”

Toekomstbestendig wonen is volgens Rob een trend die we meer gaan zien. „Mensen zoeken nieuwe woonvormen waarin voor oudere generaties kan worden gezorgd. Ook de leegstand van maatschappelijke gebouwen werkt dit in de hand. „Wat mensen denk ik vooral tegenhoudt is het papierwerk en het geregel. Door mijn werk ben ik bekend met de procedures, dat heeft ons enorm geholpen. Ik ben dan ook van plan om in de toekomst anderen te begeleiden bij dit soort initiatieven. Voor ons is het een droom die uitkomt.” ■

ACTUALITEITEN

Jubel 2017

In het voorjaar van 2017 vierden maar liefst vijftien zusters DMJ hun kloosterfeest!

80 jaar in het klooster:

Zuster Valentina Spitteler, Moederhuis 's-Hertogenbosch
Zuster Joantini Kolfschoten

75 jaar in het klooster:

Zuster Til Lagerberg
Zuster Thecla Meijer

70 jaar in het klooster:

Zuster Magdalenie van Dijk
Zuster Eugenia Vogels
Zuster Leonarda van Lochem
Zuster Laetantia van Kessel

60 jaar in het klooster:

Zuster Adolpine van Asseldonk, Moederhuis 's-Hertogenbosch
Zuster Reinilda Kriens, Moederhuis 's-Hertogenbosch
Zuster Hilde Wagenmans, Sint Jozefoord Nuland
Zuster Inigo Turk, Moederhuis 's-Hertogenbosch
Zuster Augusta de Groot, Moederhuis 's-Hertogenbosch

50 jaar in het klooster:

Zuster Tine Vink, Moederhuis 's-Hertogenbosch
Zuster Anke van Ewijk, Moederhuis 's-Hertogenbosch

ACTUALITEITEN

Eerste steenlegging Sint Jozefoord

Zuster Augusta de Groot (Regio-overste DMJ Nederland) en de heer Paul Kagie (wethouder gemeente 's-Hertogenbosch) hebben op donderdag 6 juli jongstleden de symbolische eerste bouwstenen gelegd voor een nieuw complex van 48 zorgappartementen bij Sint Jozefoord. Het nieuwe complex zal de naam 'Zicht op Nuland' krijgen.

De symbolische eerste steenlegging door Zuster Augusta de Groot en de heer Paul Kagie.

Op zondag 19 maart (St. Jozefdag) had Zuster Antonie al tijdens een feestelijke bijeenkomst een bord onthuld met daarop de nieuwbouwplannen.

In de appartementen komen kleinschalige afdelingen voor zowel mensen met dementie als mensen met lichamelijke problemen. In lijn met de kernwaarden van Sint Jozefoord, verbondenheid, wordt de nadruk gelegd op ruime gezamenlijke ruimtes.

Met behulp van domotica¹ zal gekeken worden hoe alle bewoners zo goed mogelijk geholpen kunnen worden en zelfstandig kunnen blijven, zonder dat hiermee ingeleverd wordt op de kwaliteit van zorg. Om hier goed zicht op te krijgen is Sint Jozefoord een samenwerkingsverband gestart met de Technische Universiteit Eindhoven.

De nieuwbouw vervangt verouderde appartementen op het zorgcomplex. Die verouderde appartementen zullen worden opgeknapt om te worden ingezet voor respijtzorg; het ontlasten van mantelzorgers.

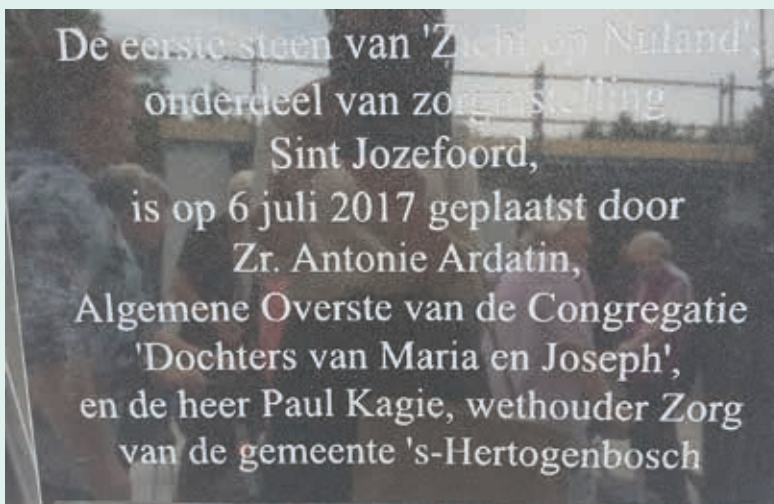
Zuster Augusta en de heer Kagie onthulden tevens een gedenkplaquette die volgend jaar op 19 maart, precies een jaar na de start van de bouw een mooie plek zal krijgen in de nieuwbouw. <

Bron: www.thuisinhetnieuws.nl

1 op maat gemaakte technische toepassingen ter verhoging van de kwaliteit van wonen en leven

De onthulling van het bord door Zuster Antonie op 19 maart 2017

De gedenkplaque

ACTUALITEITEN

Lang en gezond leven, hoe doe je dat?

In het decembernummer van 2016 publiceerde het magazine van het Leids Universitair Medisch Centrum een artikel 'Kwalen bij ouderen'. Daarin werd de oudste Nederlandse Zuster DMJ, Zuster Antonio Verspagen (inmiddels 105 jaar!) kort geïnterviewd.

Met dank van de redactie van het LUMC voor het mogen plaatsen van het artikel!

LANG EN GEZOND LEVEN, HOE DOE JE DAT?

Het LUMC Magazine sprak met vier experts op het gebied van veroudering. Wat moet je doen om gezond honderd te worden?

TEKST: DIANA DE VELD > ILLUSTRATIES: KAREN WEENING > FOTO: MARC BOLSIUS

37

HOE OUD WORDEN WE IN NEDERLAND?

We worden tegenwoordig gemiddeld 80 (mannen) of 84 jaar oud (vrouwen). Maar de levensverwachting neemt elke tien jaar met zo'n twee tot drie jaar toe. Tenminste, zo ging het de afgelopen 150 jaar. "Als die trend zich doorzet, worden de kinderen die nu geboren worden gemiddeld zo'n 100 jaar oud", zegt dr. Simon Mooij-aart (Ouderengeneeskunde). Zeker is dat niet. "Elke generatie leeft onder zijn eigen omstandigheden", zegt verouderingsonderzoeker prof. Eline Slagboom (Medische Statistiek en bio-informatica). "Kinderen van nu

zijn bijvoorbeeld vaker te dik, misschien zullen ze daardoor juist minder oud worden."

Voor heel Europa is berekend dat er in 2050 twee keer zoveel 65-plussers zullen zijn als nu, en zelfs drie keer zoveel 85-plussers. Mensen brengen gemiddeld de laatste 15 tot 20 procent van hun leven door in slechte gezondheid. Maar er zijn grote verschillen: voor velen beginnen de chronische ziekten al bij de 70, terwijl anderen tot op hoge leeftijd best gezond blijven.

WAT BEPAALT HOE OUD JE WORDT?

Je genen bepalen naar schatting voor >

'Het is nooit te laat om te beginnen met gezond leven'

Ouderen in het LUMC

ruim een kwart hoe oud je wordt. Verder spelen oorzaken van buitenaf een rol. Hoe goed de gezondheidszorg is, bijvoorbeeld – aan een hartinfarct gaan de meeste mensen tegenwoordig niet meer dood. Verder vergroot een gezonde leefstijl je kans om oud te worden: gezond eten, niet roken, weinig alcohol drinken, genoeg slapen, niet te veel stress en voldoende bewegen. Maar niet alles kun je veranderen. Als je moeder bijvoorbeeld te dik was terwijl je als foetus in haar baarmoeder zat, heb je op latere leeftijd meer kans op chronische ziekten. En nog steeds geldt dat mensen die lager op de maatschappelijke ladder staan, minder oud worden dan rijke, hoogopgeleide mensen. In Engeland leven de rijkste mensen gemiddeld wel vijftien jaar langer dan de armsten, soms zelfs in dezelfde stad. Ook hierbij spelen leefstijl en gezondheidszorg een grote rol.

HOE WORD JE 100?

Een van de belangrijkste dingen is om actief te blijven, vinden de experts allemaal. Bewegen dus, maar ook: plezier blijven beleven aan je hobby's en aan sociale contacten. Actief blijven is iets dat opvallend veel erg oude mensen met elkaar gemeen hebben. Toch valt hier een kleine kanttekening te plaatsen. Als je bijvoorbeeld altijd moe bent vanwege een chronische ziekte, dan zul je vanzelf minder actief zijn. Zo krijg je een soort kip-

ei-probleem: blijf je echt langer leven doordat je zo actief bent? Of lijkt dat alleen maar zo omdat mensen met een ziekte nu eenmaal minder oud worden én door hun ziekte ook minder actief zijn?

HOE GROOT IS DE ROL VAN VOEDING?

Heel groot, volgens de Wereldgezondheidsorganisatie. "Het is de belangrijkste oorzaak voor chronische ziekten waar je zelf iets aan kunt veranderen – belangrijker zelfs dan bewegen en roken", zegt prof. Hanno Pijl. Wat moeten we dan eten? Daar is nog steeds veel onenigheid over. Maar het lijkt er in ieder geval op dat je veel plantaardig voedsel moet eten, dus groenten, fruit en noten, met af en toe wat vis.

HEEFT HET NOG ZIN OM GEZOND TE GAAN LEVEN ALS JE AL ZESTIG BENT?

Ja! Onderzoek van onder anderen prof. Eline Slagboom en dr. Diana van Heemst toont aan dat het nooit te laat is om je leefstijl te verbeteren. "Zelfs als je zestig bent is een deel van de schade door een ongezonde leefstijl nog omkeerbaar", zegt Slagboom. Zestigers die drie maanden lang iets minder aten en iets meer bewogen, voelden zich bijvoorbeeld al beter. Dat was ook te zien in hun bloed.

Het LUMC zet zich sterk in om ouderen zo gezond mogelijk te houden. "Bijvoorbeeld door alle 70-plussers die hier worden opgenomen te screenen", licht Simon Mooij-aart toe. De verpleegkundige van de afdeling waar de patiënt is opgenomen, neemt een vragenlijst af over vallen, ondervoeding, hoe goed de patiënt bepaalde taken nog kan uitvoeren en of er problemen zijn met het denken of het geheugen. Zijn er punten van zorg, dan neemt de afdeling maatregelen om risico's te beperken. Ouderen krijgen speciale voeding, er worden hulpmiddelen ingezet om valpartijen te voorkomen en de patiënten worden actief gehouden. Niet alleen bij een opname komt de vragenlijst van pas. "Steeds vaker gebruiken we hem ook voor 70-plussers die niet worden opgenomen, maar wel een intensieve behandeling krijgen. Zoals bestraling, een operatie of chemotherapie", zegt Mooij-aart. Bij deze groep kan de uitkomst van de screening ook meewegen in de behandelkeuzes die arts en patiënt samen maken. "Bij kwetsbare ouderen kan het weghalen van een tumor met een operatie bijvoorbeeld complicaties geven waardoor iemand in het verpleeghuis terecht komt. Misschien kun je dan beter niet opereren. Aan de andere kant kun je een heel fitte 85-plusser juist wél die behandeling geven."

TOP 5 Kwalen bij ouderen

- Instabiliteit, grotere kans op valpartijen
- Moeite met lopen en andere bewegingen, minder mobiel
- Geestelijke problemen, waaronder geheugenstoornissen en somberheid
- Incontinentie
- Bijwerkingen door het gebruik van veel verschillende medicijnen

“Ik verveel me nooit”

Zuster Antonio Verspagen is 104 jaar oud. Hoe is het om zo oud te zijn?

Hoe ziet uw leven als 104-jarige eruit?

“Elke dag sta ik om 7 uur op, want om 8 uur begint de Heilige Mis. Daarna drinken we een kopje koffie. Ik probeer zoveel mogelijk beweging te krijgen. Twee keer per dag ga ik een half uur wandelen - we hebben hier een prachtige, bosrijke omgeving. Als het regent, loop ik door de gangen van het klooster. Ik gebruik een rollator, maar ik loop nog helemaal niet krom en kan nog bukken. Ik heb ook weinig verzorging nodig op mijn kamer.

Sociale contacten heb ik genoeg: met mijn begeleidster en met mijn medezusters. Mijn familie woont wat verder weg, dus hen zie ik niet zo vaak. Zij zijn ook al ouder en hebben hun eigen kleinkinderen. Ik kan me ook goed alleen vermaken. Ik ben docente handvaardigheid geweest en heb heel lang geborduurd, maar dat gaat niet meer. Ik lees nog wel veel boeken – wel met grote letters - en ik doe spelletjes op de computer. Spider Solitaire bijvoorbeeld. Ik verveel me nooit.”

Hoe komt het dat u zo oud bent geworden, denkt u?

“Dat weet ik niet, maar het is een grote gift. Ik ben de oudste van de congregatie en ook van mijn familie. Mijn zus is 98 jaar geworden, mijn vader werd ouder dan 90. Maar mijn moeder overleed op haar zestigste.”

Hebt u tips voor lezers die ook oud willen worden?

“Probeer veel te lopen, dat raad ik iedereen aan.”

Wetenschappelijk onderzoek naar veroudering

Wat verandert er op latere leeftijd aan spieren, hersenen en de stofwisseling? Dat zijn de belangrijkste vragen waar verouderingsonderzoekers in het LUMC zich op richten. “Die gebieden zijn onderling ook verbonden”, zegt verouderingsonderzoeker Diana van Heemst (Ouderengeneeskunde). “Als de stofwisseling goed verloopt, blijf je meestal ook lichamelijk mobiel en geestelijk scherp.”

Elke maand overleggen tien hoogleraren van verschillende afdelingen over het onderzoek naar veroudering. Het unieke is dat dit onderzoek zich uitstrekt van de cel tot aan de patiëntenzorg.

LEIDEN LANG LEVEN-STUDIE

Een beroemde LUMC-studie is de Leiden Lang Leven-studie, waaraan maar liefst 3500 mensen meededen: 991 ‘langlevende’ broers en/of zussen, hun kinderen en de partners van hun kinderen. Voor deze studie werden mannen als langlevend beschouwd vanaf 89 jaar en vrouwen vanaf 91. Na tien jaar onderzoek bij deze groep weten we welke factoren bijdragen aan de gezonde stofwisseling van de families. Nog steeds worden deze mensen gevolgd om nog meer te leren over de rol van de genen én de omgeving.

KENMERKEN VAN VEROUDERING

“We doen veel onderzoek naar kenmerken die iets zeggen over hoe oud of gezond mensen biologisch gezien zijn”, vertelt Van Heemst. “Denk aan handknijpkracht, loopsnelheid,

maar ook de werking van de hersenen door geheugentesten en MRI-onderzoek.” De groep van Eline Slagboom kijkt juist naar nieuw ontdekte kenmerken in het bloed in 25.000 mensen in Nederland. Die kenmerken zeggen iets over hun stofwisseling en hun vatbaarheid voor ziektes. “Waarin onderscheiden gezonde ouderen zich van anderen? Hoe kun je zorgen dat mensen zo lang mogelijk gezond blijven en hoe kun je een slechte gezondheid met behandelingen verbeteren? En kun je aan de kenmerken in het bloed zien welke mensen baat hebben bij welke behandeling? Dat willen we allemaal onderzoeken.”

OUDEREN ZIJN ANDERS

Weer een andere tak van het onderzoek richt zich op de manier waarop je oudere patiënten het best kunt behandelen. “Van oudsher testen wetenschappers medicijnen en andere behandelingen niet op ouderen, en trouwens ook niet op vrouwen”, legt Simon Mooijaart uit. “Over de effecten van behandelingen op oude mensen is daardoor weinig bekend. Wij willen daar verandering in brengen, want ouderen zijn anders. Denk aan hoge bloeddruk: bij iemand van vijftig is dat een risicofactor voor hart- en vaatziekten, dus geef je bloeddrukverlagers. Maar bij iemand van negentig kunnen bloeddrukverlagers zorgen voor meer valpartijen, en een slechtere doorbloeding van organen. Waarschijnlijk kun je bij ouderen daarom beter naar een iets hogere bloeddruk streven.”

Studeren op ouder worden

Het profileringsgebied Ageing is één van de zeven profileringsgebieden van het LUMC; de medische onderzoeksgebieden waarin we voorop willen lopen.

Hoe kunnen ouderen in onze maatschappij een beter leven krijgen? Met die vraag houden de studenten van de masterstudie Vitality and Ageing zich bezig. Zij hebben verschillende achtergronden in de gezondheidszorg en leren een jaar lang over ouder worden. Ze bestuderen daarbij niet alleen de biologie, maar ook de gevolgen voor het individu én de maatschappij.

De internationale masterstudie in Leiden is uniek. Afgestudeerden kunnen verschillende kanten op: een deel kiest voor een medische loopbaan, een ander deel gaat onderzoek doen, en ongeveer een derde van de studenten komt terecht in een beleidsfunctie.

Tot voor kort werd de masterstudie verzorgd door de Leyden Academy, maar met ingang van dit jaar is het LUMC hiervoor verantwoordelijk. De studie is daarmee een reguliere studie geworden, tegen het gangbare tarief en met recht op studietoelage.

www.mastersinleiden.nl

ПРЕВРАЖЕНІЕ СЯ

НАШЕГО ІІСЯ ХТА

De Gedaanteverandering van Christus

Feestdag 6 augustus

Deze icoon bestaat uit vensters.

In het ene gedeelte staat Christus met een stralend wit-blauw gewaad omgeven. Op de berg Thabor verschijnen met Jezus ook Mozes, de 'Wetgever' en de 'Profeet Elia'. Samen zijn ze in gesprek met Jezus Christus.

Jezus Christus zegent met zijn rechterhand en houdt in zijn linkerhand een gesloten Schriftrol.

Rechts op de icoon staat Mozes afgebeeld met het 'Wetboek'.

Links wordt Elia afgebeeld, de grootste van de profeten.

Beiden buigen zich licht voorover, als teken van eerbied.

Drie leerlingen; niets vermoedend gaan ze met hun Meester de berg op om te bidden. En dan opeens is er die stem uit de hemel: "Dit is mijn Zoon, de welbeminate, in wie ik welbehagen heb gesteld. Luister naar Hem!".

De leerlingen antwoorden: "Laat ons hier drie tenten bouwen. Eén voor U één voor Mozes en één voor Elia".

De berg Thabor maakt dat hemel en aarde dicht bij elkaar komen.

Het lijnen en kleurenspeel maakt Jezus het middelpunt van de icoon.

De apostelen, Petrus links (met baard), Johannes rechts (de jongste) en Jacobus in het midden, zijn verblind door het licht.

Met één hand bedekken zij hun ogen, zij kunnen de schittering van het Licht niet verdragen en worden bevangen door hevige angst.

De verheerlijking van Christus op de berg Thabor, of de transfiguratie van de 'God-Mens' gestalte van Christus, is één van de belangrijkste feestdagen in de Orthodxie. <

Seizoenen vieren

door Zuster Lisette Swanenberg

Wij lopen door het jaar, storm en regen trotserend. Winter, zomer, herfst en bloesemtijd. De natuur houdt ons bezig. Ze raakt aan de seizoenen van onze ziel. Het jaar is een cirkel. Het winterseizoen maakt plaats voor de lente. Vervolgens komt de zomer voort uit de lente. Tot het jaar zichzelf voltooit in de herfst. Die cirkel van de tijd wordt nooit doorbroken.

Ook het leven van ieder mens is een cirkel. Wij komen uit het onbekende. We worden geboren, leven hier een tijd, eten van de aarde en keren uiteindelijk terug naar het onbekende. En voor dat onbekende, dat levensmysterie, ontsteken wij het licht en worden we even stil, luisteren naar muziek, een verhaal of een gedicht. Zo vieren wij het seizoen. Met eerbied voor de schoonheid van de schepping en met dankbaarheid voor de dagelijkse voedselvoorziening die Moeder Aarde ons geeft. Wij ontsteken het licht. Licht is een van de meest essentiële elementen waar de mensheid behoefte aan heeft. Licht maakt gezond en verandert negatieve gevoelens ten goede. Licht is een geweldig symbool. We weten dat het niet weggaat. Ook niet in donkere tijden.

De lente brengt ons het nieuwe leven. Paardenbloemen, madeliefjes, krokussen, hyacinten en bloesembomen. En 's morgens een gratis vogelconcert. Maar ze brengt behalve het ontluikende leven ook het licht terug. Voor ons vanzelfsprekend. Voor onze voorvaderen niet. Die wachtten in de wintertijd angstvallig op het voorjaarslicht. Ze waren er helemaal niet zeker van, dat het licht terug zou komen. Daarom gingen ze naar buiten om de geesten die het licht tegenhielden te verjagen. Daarbij werd er veel lawaai en tamtam gemaakt en er werd gejoeld. Vandaar de zogenaamde joelfeesten ¹.

De zomer is een binnen- en buitengebeuren. We lopen buiten, zitten in de tuin, op

het terras, of op het strand. Zomer is een tijd van groei en bloei van kleur, uitbundigheid en overvloed. Zomer is, waar je ziel van gaat zingen. Bij ieder seizoen hoort één van de vijf elementen. Water, vuur, aarde, lucht en ether². Het zijn de grondpijlers waar heel de schepping op rust. Bij de zomer hoort het element vuur. In onze Westerse cultuur hebben wij bijna al het vuur opgeslagen in apparaten. In een handomdraai hebben we gas en elektra tot onze beschikking. In de Bijbel heeft vuur een andere betekenis. Het is een begeleidingsverschijnsel van de Goddelijke aanwezigheid. God openbaart zich in de vlammende struik aan Mozes: "Ik zal er zijn". Gods naam als belofte van eeuwige nabijheid.

*De aarde zit boordevol hemel
en elke struik, hoe gewoon
ook,
staat in lichterlaaie van God.*

*Maar enkel hij die ziet,
doet zijn schoenen uit.
De rest zit er omheen en
plukt bramen.*

Elisabeth Browning

Na het zomerseizoen komen we in een ander jaargetijde. De herfst. De tijd van stormen, wind en regen. Bladeren verkleuren en vallen één voor een op de natte grond. Het is de tijd om te oogsten wat eerder in het jaar is gezaaid. Moeder Aarde toont haar vruchten en laat los wat ze niet meer nodig heeft. Noten, zaden, bessen zijn eetbaar en zorgen voor een voedselvoorraad. Maar de herfst is ook de stille tijd van het jaar. Het is het seizoen van verval, van vergankelijkheid.

De uiterlijke schoonheid van het leven is voorbij. Het is de tijd van heimwee en compassie.

En dan komt de winter. De najaarsstormen hebben alles wat oud was opgeruimd. De atmosfeer is gereinigd door regen, storm en vrieskou. Wij gaan door het donker en wachten weer opnieuw op het licht van de lente.

De cirkel van het jaar is rond. En wij zijn, door het vieren van de seizoenen, heel bewust met die cirkel door het jaar meegegaan. Een viering, een ritueel, brengt het sacrale karakter van het jaargetijde tot uitdrukking. En maakt ons steeds meer bewust van de schoonheid van de schepping die we elke dag opnieuw weer mogen ervaren. <

**Ik wens je voor de winter een mantel van drie seizoenen.
Om in te schuilen, om in te dromen, om in te genezen.**

**Ik wens je voor de lente grasvelden vol dauw.
Om je voeten te aarden en te gaan...**

**Ik wens je voor de zomer groeikracht voor het leven.
Om je levensdrang te verzadigen aan de zomerhitte.
Open te breken en open te bloeien.
In lijdzzaamheid en moed. Om los te laten en lief te hebben.**

**Ik wens je voor de herfst kleuren om in te dansen.
En te weven, je nieuwe mantel, voor de nieuwe winter.**

1 Het joelfeest is het Germaanse zonnewendefeest. Het duurt twaalf dagen, waarvan de kortste dag van het jaar, de belangrijkste is.

2 Ether is een element waarvan in de Griekse oudheid gedacht werd dat het geen aards element was en dat het de hemellichamen oprise.

Breek je tent op en ga op reis

door Zuster Augusta

Een vraag die door mijn hoofd gaat: hoeveel mensen zouden er in het afgelopen jaar hun tent werkelijk hebben opgenomen en vertrokken zijn naar plekken waar zij denken dat zij zich vrij zullen voelen. Maar meer waarschijnlijk is dat de meesten hun tent al weer opgebroken hebben en ingepakt.

‘Breek je tent op en ga op reis’.

Voor ons, religieuzen, een vertrouwde tekst die vele gedachten en associaties oproept, vooral in de zomertijd. Voor veel mensen het seizoen om hun tent tijdelijk ergens anders op te slaan. Voor hen die als kampeerder op vakantie zijn geweest, waren de voorbereidingen al vast veel eerder begonnen, zij hadden misschien al een plaats besproken op een camping of een ander plekje; er mocht eens geen plaats meer zijn als je aankomt!

De mensheid zwerft en trekt over de aarde. Het is niet vanzelfsprekend dat je je leven lang op één plaats kunt blijven, verzekerd van een veilige, stabiele toekomst.

Waar zou Abraham aan gedacht hebben toen hij de opdracht kreeg om zijn tent op te breken en te vertrekken? Ik weet het niet, maar ik denk dat hij heel wat moest opnemen en inpakken.

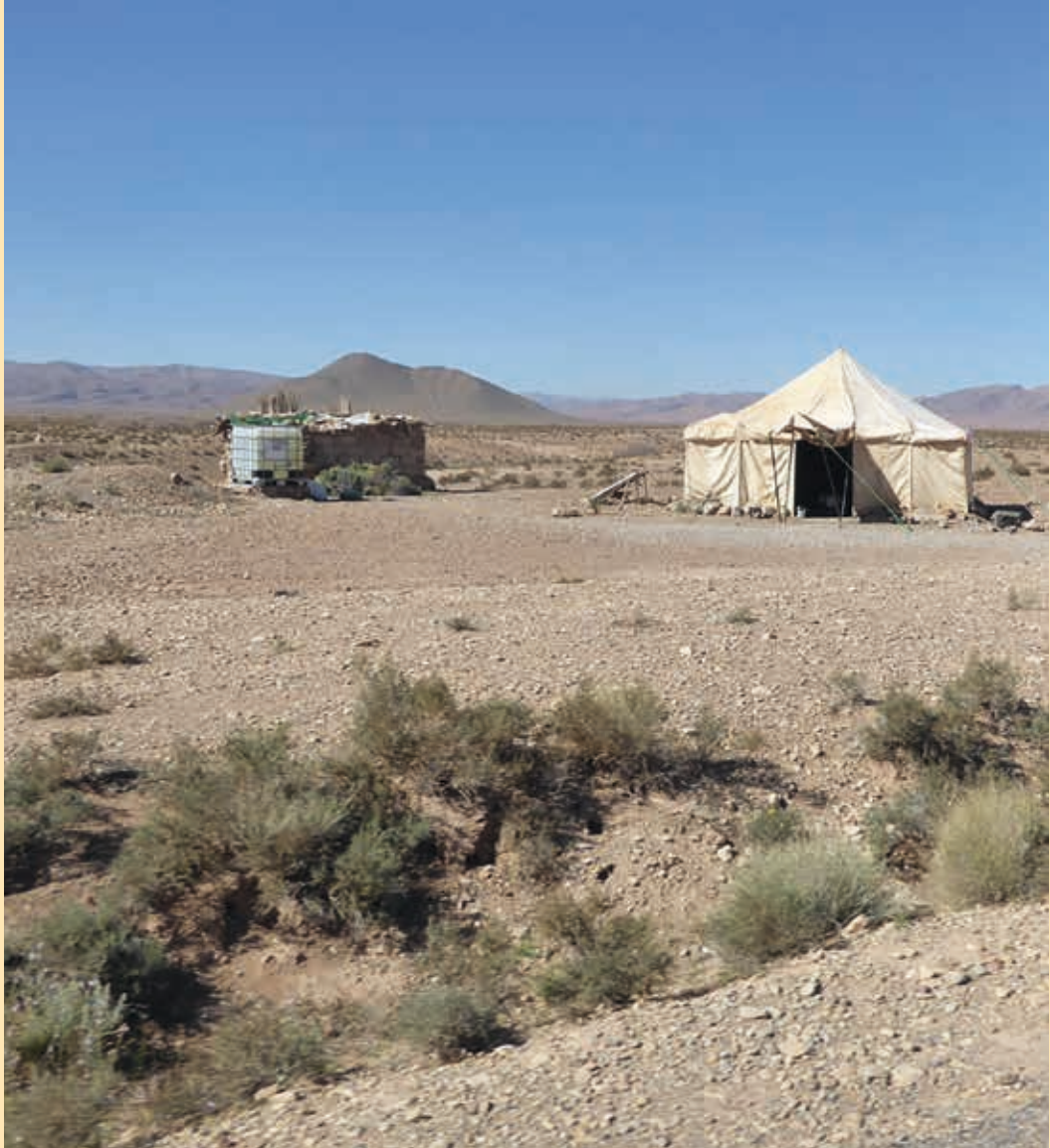
Je tent opbreken kan ook een metafoor zijn voor keerpunten in je leven. Soms moet je je

tent opbreken. Als je ouder wordt, doe je dat misschien niet meer zo snel.

Even komt er een reclamespotje over de douane op mijn netvlies, het gaat over hoe mensen hun vakantie voorbereiden. De een maakt er veel werk van en de ander vertrekt gewoon. Zo vrij en zorgeloos op reis gaan, lijken me de meest ontspannen verhalen. Gelukkig hoeft je daar niet voor op reis te gaan. Dichtbij huis kun je diezelfde zorgeloosheid vinden, als je er voor openstaat. In de tuin, de kapel, je eigen kamer of de natuur. Het lezen van een goed boek, het maken van een stille wandeling, verwijlen bij een prachtig vergezicht of luisteren naar mooie muziek. Je kunt zelfs thuis komen bij jezelf.

En terwijl ik dit alles overdenk, komen er vluchtelingenkampen in mijn gedachten. Voor hen was het niks van je tent opbreken en op reis gaan, niks van gezellig samen genieten van je vrijheid, maar vluchten en maar zien of je het er levend vanaf brengt en voedsel, veiligheid en een dak boven je hoofd vindt voor jezelf en je gezin.

Misschien moeten wij onze tenten maar eens openzetten, zodat andere tochtgenoten bij ons binnen mogen lopen, bij ons mogen komen zitten of genieten van de kleine dingen van het leven. <

Geboren op
9 januari 1928
te Deurne

Overleden in Sint Jozefoord
te Nuland
op 4 april 2017.
Zij was 63 jaar onze
medezuster.

Zuster Thea Hendriks

"Geloofd zij voor eeuwig Zijn heerlijke naam".

Psalm 72

Zuster Thea is van ons heen gegaan en is teruggekeerd naar het Huis van de Heer. Heel rustig is zij ingeslapen na maanden van steeds meer slapen en minder wakker zijn. Zij trad bij onze Congregatie in op 26-jarige leeftijd, op 27 december 1954. Haar zus Zuster Wilhelmina was zeven jaar eerder bij ons ingetreden en is in 1986 gestorven op 61-jarige leeftijd.

Als kind woonde Zuster Thea op een boerderij. Het gezin bestond uit zes kinderen, drie meisjes en drie jongens. Als zij niet naar school hoefde, werkte zij mee op de boerderij, want alle handen waren welkom. Zij hield graag de tuin bij, maar ging ook mee de koeien melken en deed allerlei andere klusjes op de boerderij. In het begin van haar kloostertijd heeft zij dit buitenleven erg gemist en het is wonderlijk dat zij zich later in Den Haag zo heeft thuis gevoeld. Op vele plaatsen waar wij gemeenschappen hadden, heeft Zuster Thea in de keuken gewerkt: in het Moederhuis, Eindhoven, Strijp, Best, het Martinushuis in Nuland, Den Haag, het Vormingscentrum in Nuland en weer terug in Den Haag. Daar werkte zij bij de Paters Salesianen. Ze zorgde er voor de maaltijden, de huishouding en bracht gezelligheid! Met veel toewijding, zorg en opgewektheid verrichtte zij 18 jaar lang dit werk.

Sinds 1994 woonde Zuster Thea in Sint Jozefoord op de afdeling Boszicht. Hier kwam plotseling een einde aan toen zij getroffen werd door een hersenbloeding. De overgang naar de verpleegafdeling was groot. Zij sprak er weinig over maar het moet haar veel gekost hebben om te aanvaarden dat zij volkomen afhankelijk werd. Zuster Thea hield veel van fietsen en nu viel ook dat weg, tot er een speciale fiets kwam die bestuurd werd door een vrijwilliger, waar een rolstoel voor op kon. Wat voelde zij zich gelukkig om weer te kunnen genieten van de natuur! Ze genoot ook van de pannenkoeken en wafels die haar medezusters voor haar en haar medezusters bakten.

Het trouwe bezoek van haar familie heeft zij altijd gewaardeerd.

Trouw heeft zij zo lang het kon deelgenomen aan de congregatiemiddagen en daarbij kon je van haar gezicht aflezen hoe zeer zij betrokken was en hoeveel plezier ze hieraan beleefde.

Zuster Thea was een diepgelovige vrouw, altijd dankbaar en trouw en steeds werkende aan haar ontwikkeling als religieuze. In 1985 schreef zij in 'De Heeriaan', nadat ze enkele bezinningsdagen had gehad: "Wat is het mooi dat ieder op haar eigen manier mag uitspreken hoe je bezig bent met gerechtigheid en vrede in je eigen omgeving." En zij sloot dat stukje af met de volgende tekst: " .... ik heb in ieder geval nog veel te doen, wil ik in mijn leven, God, mens, dier en ding tot zijn recht laten komen".

Zuster Thea, jouw leven is voltooid en jij mag nu verder leven in een hemel waar ieder zijn of haar eigen unieke plaats heeft. Waar je mag liefhebben en beminnen en niet meer hoeft te zorgen.

Dank aan allen die met zoveel zorg Zuster Thea hebben omringd. <

Zusters van de Congregatie DMJ

Geboren op
10 mei 1937
te Elst

Overleden in het Moederhuis
te 's-Hertogenbosch
op 4 mei 2017.
Zij was 60 jaar onze
medezuster.

Zuster Inigo Turk

*"Bescherm haar, want zij was U toegewijd, draag zorg voor haar;
zij rekt op U".*

Psalm 86

Terwijl overal in Nederland voorbereidingen gaande waren voor de dodenherdenking, voelde Zuster Inigo zich steeds zwakker en benauwder worden en stierf die dag.

Zuster Inigo kwam uit een groot gezin van veertien kinderen. Zij trad in bij de Congregatie 'Dochters van Maria en Joseph' op 4 juli 1957.

Ongeveer tien dagen geleden vierde zij met tien andere jubilerende zusters in het Moederhuis haar 60-jarig kloosterfeest. Ze heeft ervan genoten en hield het ondanks vermindering van krachten, behoorlijk goed vol om mee te feesten.

Zuster Inigo was niet bang voor de dood, maar wel voor een lijdensweg. Gelukkig is dát haar bespaard gebleven. Zij is heel rustig in het bijzijn van haar jaargenoot Zuster Augusta en een verzorgende gestorven.

Nog kort van te voren had Zuster Augusta voor haar en zichzelf een kaarsje aangestoken bij Maria in de kapel. Ze hadden afgesproken dat Zuster Augusta zou vragen of Maria Zuster Inigo op bevrijdingsdag (5 mei) wilde bevrijden uit lijden. Maria verhoorde dit gebed al op 4 mei.

Zuster Inigo heeft haar kleuteropleiding in 's-Hertogenbosch bij de Congregatie gevolgd voor zij intrad. Haar hoofdakte deed zij na het noviciaat. Samen met Zuster Augusta werkte zij op de Papenhulst op de H. Hartschool in één klas. De één vóór de middag, de ander ná de middag.

Na haar eerste professie vertrok ze naar Eindhoven om bij de geestelijk zwakke kinderen te gaan werken tot 1968. Ze werkte graag samen met Zuster Henrica, maar vond het werk erg moeilijk en zwaar.

Daarna ging zij naar Nijmegen en kwam terecht op de Maartenschool tot 1972. Later zorgde zij lange tijd voor de bloemversiering in verschillende kapellen en ook in de

St. Stephanuskerk. Zuster Inigo werkte 40 jaar lang met veel plezier als vrijwilligster binnen het kerkgebeuren en kreeg daarvoor een Pauselijke onderscheiding.

Haar krachten namen af en hoe graag ze ook alleen woonde in Nijmegen, het werd haar te zwaar. Lopen en het voor zichzelf zorgen werd steeds moeilijker. In juli 2015 is zij verhuisd naar het Moederhuis in Den Bosch. Een periode van wennen, maar ze had het er goed naar haar zin in haar zonnige kamer. Ze kon genieten van bloemen en planten en wandelde graag in de tuin als het weer het toeliet. Ze wilde graag alleen zijn, maar Zuster Vera mocht en kon veel voor haar doen en heeft veel voor haar betekend. Ook haar vrienden en vriendinnen uit Nijmegen waren haar niet vergeten, nadat ze naar het Moederhuis verhuisd was.

Lieve Zuster Inigo,

Nu mag jij bevrijd zijn uit een vermoeid en onwillig lichaam en genieten van de eeuwige rust. Dank voor je zijn onder ons, ook al was het niet altijd makkelijk. Dank ook aan iedereen die voor haar hebben gezorgd in de tijd dat zij in het Moederhuis woonde. <

Zusters van de Congregatie DMJ

AGENDA

UITGAANSTIPS

De witte karavaan

In Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven is er op 30 april van dit jaar een tentoonstelling geopend over – en ter gelegenheid van – 150 jaar Witte Paters en Witte Zusters. Op **zondag 15 oktober 2017** is er een dubbellezing door Pater Hugo Hinfelaar over de anti-slavernij campagne van Lavigerie en Ivonne van de Kar (Zusterwerk) over mensenhandel als vorm van moderne slavernij. Op **zondag 29 oktober** verzorgt het Afrika Enga-koor uit Nistelrode een swingend concert in de kloosterkerk. De tentoonstelling bezoeken onder leiding van een Witte Pater of Witte Zuster, neem dan contact op met het Erfgoedcentrum voor de mogelijkheden.

Praktische informatie: Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, Kloosterlaan 24, 5435 XD Sint Agatha, tel. 0485-311007, www.erfgoedkloosterleven.nl

Periode: mei-oktober 2017, Open: woensdag, donderdag, vrijdag en zondag van 13.00 uur tot 17.00 uur. Entree: vrijwillige bijdrage.

Hop on, Hop off

Stichting Gastvrij 's-Hertogenbosch bemant dit jaar met vrijwilligers de gratis stadsbusjes, die door de binnenstad rijden van dinsdag t/m zaterdag van 10.00 uur tot 17.00 uur. Dit gaat volgens het hop on, hop off principe, maar buiten de startplaats op het stationsplein van het Centraal Station, zijn er geen vaste haltes. Door middel van een handgebaar kunt u aangeven dat u wilt meerijden. Indien er nog plaats is en als de verkeersdrukke en veiligheid het toelaten, zal de bus stoppen om u mee te nemen. Mocht de bus vol zijn of niet kunnen stoppen, dan komt er in ongeveer 15 minuten een volgend busje. Er zijn acht zitplaatsen per busje en het vervoer is gratis.

LEESTIPS

Groeien met de jaren, de weldaad van het ouder worden

Dit is een boek voor hen die voor hun oude dag staan, maar zich nog niet oud voelen en verrast zijn over hun vitaliteit. Het is ook een boek voor hen die zich zorgen maken over de oude dag of die willen nadenken over deze fase van hun leven. Kortom een boek voor iedereen, ongeacht de leeftijd en ook al voel je je niet oud. Er komt een dag, waarop je, misschien met ontsteltenis, zult beseffen dat je niet kunt ontkomen aan het proces van ouder worden.

Zuster **Joan Chittister** (70), een Amerikaanse benedictines, die jarenlang priorin was van haar communiteit, schrijft in eenvoudige, heldere en toegankelijke taal hoe weldadig het is om oud te worden; en hoe je die weldaad kunt behouden, verdiepen, genieten. Een boek om elke dag ter hand te nemen en in rust te overwegen. Je kunt er jaren mee vooruit. Echt de moeite waard.

ISBN10: 9077942408 € 18,75

AGENDA

LEESTIPS

Dragers van Hoop, een leven lang missie

Ter gelegenheid van het 150-jarig jubileum van de Witte Paters en de Witte Zusters (zie uitgaanstip: 'De witte karavaan') is een boek uitgebracht met verhalen over leven en werk van de Witte Zusters (verkrijgbaar voor € 10,- bij het Erfgoedcentrum of via de website van de zusters, www.wittezusters.nl)

KIJKTIPS (TV)

Verborgen verleden (nieuw seizoen)

De succesvolle NTR-serie 'Verborgen Verleden' komt dit najaar met zes splinternieuwe afleveringen. 'Verborgen Verleden', dat al sinds 2010 bestaat, is ook afgelopen voorjaar weer uitstekend bekeken en gewaardeerd. Toen was onder meer te zien hoe Herman Finkers tot zijn verrassing voorouders ver buiten Twente vond. Sacha de Boer ontdekte een heldhaftige, maar soms ook gruwelijke familiegeschiedenis in Schotland. En Arjen Lubach eigende zich, op basis van zijn familieverleden, de ruïne van het middeleeuwse Slot Teylingen toe.

De nieuwe serie is vanaf half september iedere zaterdagavond op NPO 2 te zien.

Achter de Dijken

In het nieuwe KRO-NCRV programma 'Achter de Dijken' gaat presentator Leo Blokhuis op zoek naar de invloed van het calvinisme op onze volksaard. In hoeverre zijn soberheid, zuinigheid en de 'doe maar gewoon' - mentaliteit typische Nederlandse verschijnselen? In acht afleveringen onderzoekt Blokhuis de uitwerking van het calvinisme op onder andere de economie, de politiek, het gezin, het koningshuis en het Nederlandse landschap. Blokhuis is aanwezig bij nationale en internationale evenementen en heeft verrassende ontmoetingen met historici, sociologen en theologen. Het zal gaan over onder meer de versplintering en het populisme in de politiek, de vrijgevochten positie van de Nederlandse huisvrouw en Luther als mediastrateeg.

'Achter de Dijken', vanaf vrijdag 8 september om 21.00 uur bij KRO-NCRV op NPO 2.

Het geheim van de Meester (nieuw seizoen)

In het programma 'Het geheim van de Meester' gaat een team van topexperts onder leiding van kunstenaar en presentator Jasper Krabbé de ultieme uitdaging aan: het reconstrueren van zes meest uiteenlopende meesterwerken.

Na vijf weken worden het originele schilderij én de reconstructie naast elkaar gehangen op zaal in het museum en de desbetreffende museumdirecteur beantwoordt die ene, prangende vraag:

COLOFON

**Zesenvestigste jaargang,
Nummer 3,
September 2017**

De Heeriaan is een uitgave van de Congregatie Dochters van Maria en Joseph. Het blad verschijnt viermaal per jaar in de maanden maart, juni, september en december en wordt in een oplage van 500 exemplaren onder relaties verspreid.

Redactie:

Brigitte Lutters (hoofdredactie)
b.lutters@congregatiedmj.nl
(073) 6904 623 (rechtstreeks)

Zuster Veronie Franken
v.franken@cdmj.nl

Zuster Til Lagerberg

Ton Vogel
vogel-bots@home.nl

**Kopij voor de volgende
Heeriaan uiterlijk inleveren op
25 oktober 2017.
De wintereditie ligt rond
15 december op uw deurmat.**

is het team er in geslaagd om het geheim van de meester te ontrafelen?

Het team bestaat uit: teamleider Jasper Krabbé, kunstschilder Charlotte Caspers (dochter van auteur Charles Caspers), restaurator Michel van de Laar, professor en materiaaldeskundige Joris Dik en timmerman Berd Visscher.

Achter ieder meesterwerk schuilt een bijzonder verhaal.

Aflevering één is een tweeluik:

dinsdag 5 september 21.20 uur - NPO 2

Deel twee is op woensdag 6 september 21.20 uur - NPO 2 te zien.

De overige afleveringen zijn te zien op dinsdag om 21:20 uur op NPO2.

<https://www.avrotros.nl/hetgeheimvandemeester/artikel/item/nieuw-seizoen-het-geheim-van-de-meester/>

LUISTERTIPS

Fluiten in het donker (radio)

Zes jonge schrijvers – die opvallend veelzijdig zijn: vier van hen zijn dichter, drie tevens filosoof, twee essayist, twee romancier, een van hen is componist, een ander beeldend kunstenaar – zijn geselecteerd voor 'Fluiten in het donker'. Zij krijgen daarmee de kans een eerste hoorspel te schrijven.

De hoorspelen zullen van 11 november t/m 16 december 2017 worden uitgezonden in het hoorspelhalfuur op NPO Radio 1, steeds op vrijdag om middernacht.

Laat je hart ademen (cd/luisterboek)

Deze cd is bedoeld voor mensen die hun lichaamsbewustzijn willen verdiepen en de verbinding met hun hart willen versterken. De ingesproken adem- en bewegingsoefeningen nodigen je uit om hartkwaliteiten te ervaren, en met lichaam, hart en ziel in het hier en nu te zijn. Het oefenaanbod is zo gekozen dat de oefeningen hartcoherentie bevorderen.

€ 24,--.

DE HEERIAAN
NAJAAR 2017